

RIEČ

U SGODNO VRIEME.

„...erunt primi novissimi, et novissimi primi."
Matth. XIX, 30.

NAPISAO

EVGENIJ KVATERNIK,
ODVJETNIK.

Ciena 30 novč.

ZAGREB 1870.

RIEČ

U SGODNO VRIEME.

„... erunt primi novissimi, et novissimi primi.“
Matth. XIX, 30.

NAPISAO

Eugen
(EVGENIJ) KVATERNIK,
ODVJETNIK.

ZAGREB 1870.

„Mitte falcem tuam, et mete, quia venit hora ut metatur, quoniam aruit messis terrae.“

Apocal. XIV, 15.

I
Uzrujanost.

Kao da ima sbilja postati dan 19. travnja 1870. u svojih posledicah izhodišćem krepčijega života Hervatah!.. Tà protivnici njihovi u Beču već javno natucaju o „katastrofi“, koja da s tih posledicah Austriji prieti, a sàm Bog znaj neće-li domala zavrisnuti, da jim š njih predstoji i kakovi „kataklisma“! — —

Tako i jest; — sve bo postaje mogućim, ako se obazremo na uzrujani „patriotični“ duh pervoga njemačkoga grada — a tako su se Bečani prozvali ostentativno sami u najnovije vrieme — uzrujani, velimo, duh obzirom na hervatske poslove.

Ali hladnokervniji će pitati: proti komu ta najnovija uzrujanost austrijanska? imade-li joj razložna povoda i uzroka? da-li je vredno na nju se obazirati? napokon: neće-li baš taj uzrujani postupak konačno vraga izazvati, koj i onako sàm rado dolazi u svatove? — Na ova nam je pitanja odgovoriti ovim spisom, razjasniv ih u ime „stranke pràva“, jer smo na to izazvani po protivnicih, pače brutalno izazvani, da i opet razderemo mrežu tricah i kučinah, kojom se mislilo u najnovije dane, a uvjereni smo za poslednji put, obsjeniti Hervate.

Za same Bečlije i njihov gnjev nismo nikada mnogo pitali, premda se oni rado i često s nami Hervati (dakako bez nas!) zanimaju. — Da su se oni uzrujali, što jim u Hervatskoj akcije zlo i naopako stoje: to mi razumiemo; — da se usled toga kostruše, priete, plaču i uče nas: i to se daje razumjeti; — ali nerazumiemo, niti ćemo ikada razumjeti njihovo nespretno nastojanje uputiti nas: da je bečki, austro-švabski patriotizam hervatsko rodoljubje; ne, toga već neće danas da razumie ijedan misaoni Hervat, tè mi uvjeravamo ovo- i onostrane Austrijance, da su blaga po njih vremena „der dummen Krobothen“ na uvjek minula! Mogu se još u Beču tiešiti nad priličnim brojem pojedinih kretinah (blunah) u Hervatskoj; ali da bi ma još komu bilo na razpoloženje stojao, za buduće, „glupi“ — kako ga Švabe s njegove dobrijanske po njih, a ubitačne

*

po sebe politike ovo zadnjih 50 godinah prozvaše — „glupi“ hervatski narod: to neka si Bečlije liepo iz glave izbiju; to bo su za njih „tempi passati!“ — A baš ta njihova uzrujanost najbolje svedoči, da joj je bio povodom poslednji pokus uzajmiti poslednji kapital politički od tih preziranih Hervatah, a poslednji „fiasko“ pokazuje na izliečenje njihovo od austrijanske bóli... Toliko budi rečeno austrijskim Niemcem.

Zanimivije je znati: proti komu je ta graja podignuta? a kad to izvedemo, viditi ćemo s česa se sva ta austrijanština toli grčevito terza?

Tko bi rekao? — — sva ta huka i buka ide izključivo „stranku pràva“ u Hervatskoj! — Onu stranku, za koju vele, da sastoji „aus acht verkommenen, desperaten Subjekten, ohne Stellung, ohne Würde, ohne Achtung, ohne Vermögen..“ Ništ' nemanje, istom sgodom i ob istoj toj osmorici tverde, da joj je jedan član „Dr. juris.. Supplent am k. Obergymnasium“, a ostali da su „königliche Finanzbeamte“. Dakle po nauku austrijanskoga patriotizma doktori pràva, gimnazijalni učitelji i financialni činovnici spadaju u razred „verkommener und desparater Subjekten“. — I opet smo se nešto naučili od tih bezstrastnih ljudih!

Ali tî isti ljudi biede onu stranku, s koje su toliku halabuku podigli, zajedno i kao „im Solde des Herrn Baron Rauch stehende Handlanger..“; zatim: „übereifrige magyarische Handlanger.. die in ihren Lakaiendiensten den letzten Rest von Schamgefühl abgelegt haben..“; napokon: „die Starčević'sche Bande, die sich den Namen einer „Partei“ beizulegen erfrecht..“ *

Kad tako gospodari u Beču zaigrali, čudo-li je, što jim sluge, n. p. u hrabrom „Zatočniku“ o tako izgriženoj stranci (izmedj hiljade ostalih ugodnostih) tverde: „da bi deset zagrebačkih službenikah svu tu stranku lahko preko Slemena (zagrebačkoga berda) na ledjah preneslo..“ To bi bio glas organa one stranke u „Jugoslaviji“, o kojoj se ovako izrazio prije koi tjedan danah čuveni biogradski list „Vidov dan“, karakterizirajući ju prigodom famosne Miletićiade (po istom „V. danu“ Ephialtiade), koja nastoji spojiti sve „jugoslavenske zemlje“, dakako sa Serbijom i Cernomgorom skupa, pod sjenom „dvoglavnoga orla“ (austrijanskoga) u „jednu deržavu“ (sic!), a ta nàstojanja da su plodovi, „koje je njeka dvorska, protivu-narodna reakcija (sic!) u dogovoru s

* Sve te ugodne nazive cerpismo vierno iz „junačkoga“ bečkoga „Wehr-Zeitunga“, koje je „vitežki“ taj list donio u trih svojih (na dušak!) člancih dana 20. svib. o. g., u br. 57. obielodanjenih pod naslovom: „Die Zustände in Kroatien“. — Cerpiti ćemo i još nekoja druga iz ovoga preuljudnoga časopisa.

nekim nazovi južno-slovenskim rodoljubima posijala.." (Vidi u zagreb. „Nar. Nov.", u br. 92. o. g. članak pod naslovom: „Kolajne dra. Miletića").

Na taj javni sud Biogradjanah mi opazujemo: da si stranka práva nije mogla željeti veće i sjajnije zadovoljštine, nego doživiti, da su i s onu stranu naše Drine prepoznali svoje, tobož, ljude, shvativ, kako valja, njihovu jadnu „Jugoslaviadu", koja nije drugo, van slepo orudje slugah austrijanske njemštine, za-da se njezinom pomoći skuče pod isti jaram i Hervati, i oni koje na temelju kupljene znanosti — koju pravedno žigoše talijanski filozof, nazivajuć ju „scienze meretricie" — Serbe zovu. — Tim biogradskim očitovanjem opravdani su nazori naši, koje smo u tom pogledu u „Hervatskoj„ razvili u svoje vrieme, koje vreme ev' ovako ipak donosi svoje breme!

Napokon, čudo-li je, da se uz „Zatočnikov" sud tverdi o stranci pràva u učtivoj „Zukunft" pače i to, da je ona „Räuberbande"? — što krasni taj list gorko jadikuje i nariče nad skrajnjom propalošću Hervatske, koja neplodi više „junakah", pripravnih i to blagotvorno djelo preuzeti, da poubijaju iz zasjedah bar kojeg-to člana tê nesretne osmorične „Räuberbande"?* — Jest; tko da se svemu tomu čudi?

Mi se lje toj paklenoj zloći prodanih tudjincu ljudih nečudimo. — A kako da joj se čudimo, kad-no je taj prefini „jugoslavo-ruso-serbo-sveslavjanski (t. j. švabsko-austrijski)" list, onaj paskvil, kojega su već previdjeli isti planinski Hervati, koji su ga u svom organu „Slovenski narod" javno i svečano proglasili „platjenim organom neprijateljah slovinstva"? — — —

Tè tako i s te strani nismo mogli očekivati bolje zadovoljštine za ono naše tverdjenje: da ako i jesu politički zaostala planinska naša bratja, ali će ona zato napredovati tako, da će godine po mesecih brojiti. — Još jedan korak napred, pa eto „mladih Slovenacah" koji će i tu političku istinu pregledati, da je ta njihova „slovenština" samo sredstvo u rukuh austrijanskih, da se njime uništi njihova historička hervaština na korist „Jugoslavije" (a što je ova, uče jih Biogradjani!): naime na zator slobode Hervatah s ovu i s onu stranu Sutle i Kerke. Ali pustimo da vreme lieči i te rane; — dosta je uspjeha za sad postignuto time, što nije „Zukunft" i „Zatočnik" zadovoljan s Planinskom mladeži, koja se je prigodom najnovieg podpisivanja na poslednji kapital, od „glupih" Hervatah uzajmljivani (podpisivanjem adrese na poznatu rimsku firmu), odlikovala time, što je od kakovih 120 u Beču učećih se mladićah jedva 18—20 pouzdanicu podpisalo. Pa to u Beču! — — —

---

* Vidi br. 114. od 19. svibnja o. g.

Uz ovakovi dakle javni sud, izrečeni po ozbiljnih časopisih verh organah, koji su si učinili zadaćom da na korist tudju obezčastjuju toli pojedince, koli i čitavu stranku pràva: mnogo-li je, što mi možemo mirnom sviestju gledati napadanja, psovke, potvore i ocernjivanja neprijateljah svojih i stvari hervatskoga naroda? Kad oni predbacuju n. pr. piscu ovih redakah — za-da tobož odvrate misaone ljude od prijanjanja uz načela stranke pràva — da je on u Beču i Petrogradu osramotio svoj narod: šta je moći na tu potvoru odgovoriti, obzirom na neprijateljski duh tih dvajuh gradovah prema Hervatom gojeni, van da ona toliko vriedi, koliko bi vredio prigovor komu učinjeni, da vriedja morâl u Sodomi i Gomorrhi? — Obezčastjuju narod oni, koji Beču i serbežu (Petrogradu) pràva njegova izdavaju!

Ali ako možemo mi otvorenim obrazom ravnodušno mimoići uvrede nezaslužene, to moramo ipak konstatirati ovime svečano: kako se, eto, već javno iz Beča izazivlje, i bezkaznjeno prizivlje na bezsviestnu herpu za skloniti ju na isto potmajno umorstvo, namienjeno članovom stranke pràva! Mi to očitujemo pred licem svieta i našega naroda, pred kojim smo označeni i „Räuberbandom“, samo zato, što neustrašimo branimo pràva svojega naroda ravno na sve strane; — što deržimo bezumjem podkapati onaj dualizam, kojega je Austrija i dinastija slobodnom svojom voljom i uvela, i poderžava ga sa svom svojom snagom; podkopati ga u sverhu jedino onu, da izvukav se groznimi narodnimi žertvami izpod madjarskoga jarma, uvučemo se odmah pod njemačko igo. — Te podlosti nepoznaje stranka pràva; — razbor bo joj govori; primjeri historije svih narodah viču: da ako je Hervatom činiti narodne žertve, tada neka se pokrenu sve žive sile naroda, pa neka se izvojuje sloboda na sve strani: ili propali radje svi do poslednjega, nego podlo životariti u nemačkome sužanjstvu. Tako dolikuje narodu koji zaslužuje i vriedi slobode.

Što se pako tiče stranke pràva, očitujemo i to: da dočim je ona ovako na brutalni način izazvana austrijanštinom na obranu svojega poštenja, dà i života članovah svojih proti podlim njezinim kervnikom, koji bi se mogli odazvati poticanju u našoj sriedi, da overše lupežke naloge: da će biti sve, što će ona odsada poduzeti, napereno, uz obranu domovine, i na obranu života i poštenja našega, baciv za sva i svaka odgovornost na bezdušne i kervoločne izazivatelje.

Ovdje nastaje još sada pitanje: ako je stranka pràva svedena, po austrijsku, na osam samo prodanih dušah: što je to, po Bogu, ljudi, da se je ipak pred tom osmoricom madjarono-madjarskih „težakah“ tako uzšterptao i uzrujao velevlastni položaj Austrije?

Kad to nije, po vašu, „stranka“, nego „težaci“ dualizma: zašto jih tad lučite od madjaronah i madjarštine? zašto jih s ovom poslednjom nepoistovjetjujete? zašto neudarate po ovoj poslednjoj, a ne po osobama? — Zato: što je vami i opet načelo ništa, a osobnosti sve, tè neopazujete, jadni, da vas ubija načelo naše, a ne ona osmorica; zato i nazivlju „Vončinovci“ u svom „Zatočniku“ stranku pràva ne po načelu ili programu, kojega ona zastupa; nego po osobnosti Petra ili Pavla, da ju vriedjaju: kao da je Petar ili Pavao tvorac načelah ili programa, koj opet nije drugo, ako ne izpliv načelah po stranki zastupanih. — Osvedočeni, što se moraju i sami, bez načelah i programa kao što jesu, povlačiti za ugledom osobah: misle tu svoju sramotu prikriti time, što ju nerazložno i drugima podmetju!

Ali nasuprot mi vidimo, kako i razboritiji bečki listovi, to jest oni, koji zastupaju pamet, a ne strasti tih „Berlinom u duhu dermajućih junakah“; listovi oni, koji se znadu sietiti istine tê, da su usperkos jezičnih tih junakah došli Berlinci gledati na toranj sv. Stjepana koliko je satih udarilo u Beču, pa koji se uza to sietjaju i toga, da kad nebi bilo u svoje vrieme Napoleona III., nebi se ti jezičnjaci imali danas prostački nad kim hrustiti, a još bi manje mogli medju Hervati spletkariti; i koji, napokon, listovi uvaživaju i onu poslovicu: „quod differtur, non aufertur“, bilo u Hervatskoj osam samo pristašah nezavisnosti svojega naroda, ili se jih brojilo na miliune, k stvari nespada (a to valja da ti austrijanski junaci dobro pamte): takovi, velimo, bečki listovi pravednije sude i shvatjuju stranku pràva, kad ju nazivlju „energičnom“ i „inteligentnom“, za „uzvišenim ciljem“ težeću; dočim za ovdašnje austrijanske sluge, Vončinovce, po imence tvrde, da im je samo njihov terbuh Bog! — A Niemci će jamačno poznati svoje ljude — — — za koje vele, da stoji primo loco g. dr. Mrazović.*

Sad da još vidimo, što imade u sebi toli grozna ona „osmorica propalih“, koja zadava tolike stiske junačkom listu? — Bome nije šala, jer on njuši i vidi:

„.. eine Agitation... die, wenn ihr nicht bald energisch entgegengewirkt wird (to nas sietja na basnu sedam Švabah!) unfehlbar zu einer Katastrophe führen muss..“ Zato se upozoruje sve na ovu gromonosnu agitaciju „osmorice“: „.. Hoch

* Koj se gospodin sada impertinentnom smelostju usudjuje sramotiti pred svietom hervatski narod, spletkarajući u Beču i u Pragu s najnatražnjačnijom strankom Tirolacah i Čehah, tobož kao „kroatischer Unterhändler“; dočim nije u istinu ako ne „pandur“ sluge austrijskih gospodarah, s kojih novci jedino mu je moguće takove „salto mortale“ natražnjačke evolucije praviti! — I gradjani već uvidjaju tu sramotnu igru....

und Niedrig, diess- und jenseits der Leitha, im Soldatenrocke und im Bürgerkleide .. die mit dem Gedanken an die Zertrümmerung des Reiches noch nicht vollkommen vertraut und befreundet sind..“ Serhi moraju prolaziti svakoga austrijanskoga dobrijana nad takovim „Schmerzensschreiom“, osobito kad se još dodaje: „Wird man sich endlich zu den nöthigen Massregeln aufraffen (sic!), um den Agitationen ein Ende zu machen, welche den Thron unterwühlen, den Bürgerkrieg und damit den Zerfall des Reiches anstreben und vorbereiten?“ —

Toliko o toj uzrujanosti, glede koje bi se moglo pravedno reći: „Risum teneatis“; kad se nebi moralo još pravednije s hervatskom poslovicom uztverditi: „Dobar je strah, komu ga je Bog dao!“

II

C. kr. vojska i austrijanski generali.

Skinuli smo zavjesu, koja krije tajnu uzrujanosti austrijanskih rovarah. — Čitatelji mogli su se uvjeriti, da sva ta oluja prieti življu „stranke pràva“ u Hervatskoj i to usled njezinih „agitacijah“. Medjutim još im je sve zagonetka i tamno: kakova to predstoji katastrofa? tko i kako nastoji o razorenju Austrije? tko podkapa prestolje? — S toga ćemo korak po korak stupajući nastojati, da štioca iz toga labirinta tminarah bečkih izvedemo.

Mi neznamo, niti mnogo pitamo, kakove će napokon posledice imati bezsviestna politika prijateljah Austrije i prestolja à la bečki „Währ-Zeitung“; no ako su već stvari tako daleko došle, da se taj vitežki časopis neustručava suznim očima zaklinjati svakoga, koj ga hoće slušati: „... wird man endlich wenigstens den Versuch machen .. die Bevölkerung der Militärgrenze und Kroatiens und die k. k. Armee vor weiteren Insulten der im Solde des Herrn Baron Rauch stehenden Handlanger zu schützen?...“ dà, ako je već tako daleko došlo u Austriji, da treba štititi 800.000 bojnikah njezinih (nota bene! bez Krajine tolike) pred „osmoricom“ težakah baruna Raucha: tada sbilja mi nejamčimo više ni za carstvo, ni za carevinu!

Ali čitajući takove lakerdije bolna uma i serdca, tko da podvoji, da se baš njimi, to jest takovim nedostojnim i puerilnim piskaranjem, a ne „agitacijami“ stranke pràva, ruši u istinu ugled deržave, vladara i njegove vojske; da se tim načinom ruši ugled zdrava razuma?

Jest, ovim dietinjim postupanjem svojim vi, Austrijanci, vredjate vladara svojega; vi vredjate austrijansku vojsku; vi prietite

njezinu poštenju. — Jer ako se ona „osmorica“ nalazi na težačtvu g. baruna Raucha: tada morate dopustiti, da ta šačica ljudih podupire dualizam austrijanski; a buduć da taj isti dualizam i njegovo načelo izvadja i poderžava medju nami upravo kruna austrijanska i njezina vjerna vojska: što vi to tada buncate, da treba tu c. kr. vojsku i taj prestol dualistički braniti proti onoj osmorici dualističkih težakah? Ljudi, ako stvari tako stoje, tad vi niste proigrali, nego ste u kojoj orgiji propili vaš razum i pamet: vi bo vičete u pijanu snu na pomoć proti snivanoj pogibelji!

Morate dakle dopustiti ovo umovanje: ili ste vi proti dualizmu, i snujete proti njemu urote: ali u tom ste slučaju vi proti vladaru Austrije i podkapate ga svojimi agitacijami, razorujući mu carstvo, njegovom voljom na načelu dualizma osnovano. Dosledno, vi bi morali vapiti, i austrijsku vojsku hustiti proti sebi, a ne proti onoj osmorici tobož dualizmu viernoj; — dakle vi vredjate austrijsku vojsku, koju tako nastojite pretvoriti u byzantinske pretoriance.

Ili pako vi lažete, da bi ona osmorica u službi dualizma stojala (kó što u istinu prostački i lažete), tè ju samo potvarate s dualističkoga osvedočenja, da pokrijete tako pred poštenimi Hervati paklene vaše despotičko-austrijanske težnje. Ali i u tom slučaju vi dižete uzalud i bez razloga proti stranci pràva javnu poterku vojske i carstva: jer iz celoga vašega djelovanja jasno proizlazi, da ste i vi proti dualizmu, dakako u gori rečenu sverhu; dakle da bi trebalo proti vami dizati vojsku i carstvo, verno dualizmu (vi bo se hvastate da vas je „demonska legija“); a ne proti onoj „osmorici“, ako i jest i ona proti dualizmu iz svojega stanovišta: jer „osam“ dušah lje carstvu nenahudi! — Riečju: vi ste nastojanjem svojim „kaiserlicher als der Kaiser selbst“; a to će reći: da postajete absurdnimi.

Dakle i u jednom i u drugom od prenavedenih dvih slučajah, vi svi, koji priznavate načelo i stanovište dualističko legalnim, ako nećete naličiti pobunjenim pretoriancem, vam se je na uvjek odreći četverokutih kolobarah, kakovimi bi bila sledeća nijekanja istinah: „.. Ein guter Oesterreicher schliesst einen guten Kroaten aus“; — „Einheit und Macht Oesterreichs schliesst die Existenz des kroatischen Staates aus“; — „ein österreichischer General ist an und für sich ein Gegner des Kroatenthums“. Pa ako stoje ove istine, kó što bi jih samo mahnitac mogao zatajiti, tad stoji i ova logično iz njih sledeća izreka: „Dienste, die ein General aus dem kroatischen Volke für Oesterreich leistet, sind Verrath am eigenen Volke..* — ako se, naime, takov general protivi hervatskomu

* Sve to cerpljeno iz istoga „Währ-Zeitung“.

pràvu, koje izključuje posvema austrijanstvo unutar granicah krune i deržave hervatske. U takovom bo slučaju protivljenja on vojuje za austrijanstvo, indi p r o t i hervatskoj slobodi; dakle je izdajica naroda.

Mi bi ga rado vidili, koj bi se usudio zanijekati ove logične istine, pa bio on baš i turski paša od tri konjska repa! — Madjari vam preziru vaš „oesterreichischen Patriotismus"; — Hervati, koje je Austrija sama prikovala dualizmom uz Madjare -- proglasiv krunu i deržavu hervatsku krunovinom ugarske krune i deržave — nemogu, da ni neimadu svojega pràva, van prezirati onaj patriotismus, koj ih je ovako izdao i iznevjerio. Dosledno: možete-li nazivati austrijanskoga generala u o b ć e, v j e r n i m svomu caru, ako vojuje proti dualizmu, a za „austrijanski" patriotizam Hervatah i Madjarah, koj izključuje „dualistički", carem štitjeni patriotizam? Sigurno nemožete! — A možete-li nazivati hervatske kervi generala „hervatskim" rodoljubom, ako verno služi austrijskomu ili dualističkomu sustavu i patriotismu, koj sustav i patriotizam naprosto izključuje hervatsko pràvo i rodoljubje? proti kojemu dualističkomu patriotizmu i vi rujete i rovarite? Sigurno nemožete. — Jer takovih generalskih „hervatskih" rodoljubah imade upravo toliko, koliko je austrijanskih generalah u c. k. austrijskoj vojsci. To bo su vierni, značaja puni, položenoj „caru svomu" prisezi oglasujući se dostojanstvenici; a vi te visoke častnike ljuto vredjate, kada jih predmnievate raditi proti prisezi viernosti na štetu dualizma, carem proglašena; a još je ćutljivija po njih uvreda, ako jih sumnjičite, da su t a j n o urotjeni proti načelu dualizma.

Tek onda, kad nam budete pokazali i dokazali, da je koj visoki carsko-austrijski častnik hervatske kervi odpasao svoju sablju, tè stupiv smierno pred kralja hervatskoga u Beču, ovomu ovako progovorio: „Veličanstvo, savjest mi moja nedopušta da i nadalje kao udo hervatskoga naroda pašem u dualističkoj ili austrijskoj službi Vašega Veličanstva sablju ovu, a to tim manje ne, što sam osvedočen, da se tim putem râdi ujedno i na ušterb dinastije i prestolja; česa radi ja ju u čuvstvih natoplije loyalnosti izručujem kralju svojemu. A bude-li se ikada okrenuti kolo politike bečke na korist i uvaženje pràvah hervatskih, eto tad opet, kralju, kerv i život za Tebe i prejasni Tvoj dom."

Dà, kad nam jednom pokažete t a k o v o g a hervatske kervi generala ili pukovnika, mi ćemo ga suznim od radosti očima pozdraviti „hervatskim rodoljubom" i celivati mu kao značajniku skute i koljena, pa da i nije iskreno takav čin smišljen: jer bi se i u tom slučaju poklonili n a č e l u. — Dok toga neuvidimo, viditi ćemo u rečenih licah verne prisezi svojoj, dakle značajne, a u s t r i j s k e generale i do-

stojanstvenike, ali ništa drugo; — pa kad još vidimo, da se tko proti dualizmu kostruši, pa ipak nečini, kako gori rekosmo, no uztraje vući austrijsku generalsku plaću, nezadovoljstvom pako svojim dokazujući samo to, da je dualizam i po njegovu sudu našemu narodu štetan i uvredljiv: takovoga nebi mogli ni značajnim deržati; jer služi stvari po vlastitom ispoviedanju narodu svojemu i dinastiji štetnoj; indi to hotimični izdajica roda i domovine svoje.

Mi se ovdje smielo pozivljemo na sud bolje poznatih hervatske narodnosti austrijskih visokih vojničkih častnikah, nebojeći se, da bi oni htjeli ili mogli dementirati razvijeno dosad umovanje naše, ili da smo jih mi njime uvriedili; kano-ti su: Maroičići, Jelačići, Grivičići, Filipovići, Rodići, Preradovići, Mamule itd. itd. Drugi sud od njih očekivati, značilo bi vredjati jih; bio austrijski general kervi koje mú drago narodnosti, on nezna, shodno zakletvi svojoj, ako ne za: „Gott, Kaiser und Oesterreich"; — za to se je on od dietinstva i odhranjivao; sve ostalo je njemu, i mora mu biti kao takovomu: terra incognita, ako je značajan; jer kao takov nemože vierno, t. j. pošteno, dvim gospodarom služiti.*

S toga, kada mi čujemo tobožnje rodoljube u puerilnoj naivnosti po hervatskih krajevih govoriti: „Ahà, vlada je digla iz ovoga ili onoga vojničkoga ili političkoga mjesta ovoga ili onoga generala Ergera, Bergera, tè je mjesto njega imenovala ovoga ili onoga —ića, —vića ili —čića, sad će biti po narodnu stvar bolje!."; takova „velika djetca" dokazuju svojim umovanjem da ni to neshvatjuju, da ono, što čini hervatske kervi general, da bi to isto tako rado i u redu izveo i njemački i svaki drugi vojnički dostojanstvenik: jer svatko voli biti overšiteljem ugodnih narodom, nego-li neugodnih im naredbah i ustanovah; mi bo rado priznajemo svim austrijskim generalom toliko plemenitosti duha, da se nijedan njih rado nenasladjuje izvadjanjem i overšivanjem okrutnih, nečovečnih ili narodom zazornih zakonah; tè dao Bog bila u tom obziru lažljiva hervatska poslovica, koja veli: „Poturica gori od Turčina!"

Kad jednom i hervatski narod dozrije do shvatjenja ovih istinah, neka bude tad uvjeren, da mu nebude trebalo izgledavati, za-da što boljega od Austrije postigne, da mu to donašaju iz Beča „rodoljubivi austrijanski generali". Ne, bratjo; pravo dobro, nevaravo, budite uvjereni, donieti će — kad nužda navali — pravi, pravcati Niemac-general; već iz onoga elementarnoga političkoga razloga,

* A što su obično (nevelimo uvjek) penzioniranja često mladih i kriepkih još muževah; ako ne znak nepovjerenja u smjer dotičnih? a zar nezaostaje mnogi, inače sposobni vojnički častnik, iz istoga razloga, vidiv se raztuženim serdcem „praeterirana"? osobito čim niži, to jest: čim bliži vrelu, iz kojega je potekao, naime narodu?

da se time austro-njemština Hervatom ulagodi. — Razumiete-li?... Dok vam budu nositi danajske darove „rodoljubi“-generali, znajte dobro, da to nije drugo, van:

III

Uspomena darovah Jelačića-bana.

„Bože živi Jelačića-bana, — koj nam nosi štempelj, soli, kuhana duhana!“ — — —

Ej, tako zakukala jadna naša Krajina, kadno primì ote darove iz Beča kroz ruke svoga nedavno milenka, Jelačića-bana, vrativša se iz boja u cerno zaviti zavičaj svoj!

Tom je pjesni uzletni onaj naš narod izlio sav čemer duše svoje, vidiv se zavedena i prevarena! Tê se pjesni mi suvremenici one dobe svi još bistro siećamo: ona sama najbolje smervljuje današnje slavitelje onoga darovnika! — Ovu pjesan zaoriše oni krajišnici, koje smo mi ovdje u Zagrebu derhčućim serdcem s tadanje neizvjestnosti naroda nad predstojećimi onda dogodjaji, po pločnicih, tergovih i ulicah grada na hiljade bivouakirajuće, ljubopitno popitkivali: „Ako Bog da, bratjo?“ A oni odvraćaše s hervatskim ponosom: „U Budim po krunu hervatsku!“ — A ono mesto te hervatske krune, izvojevaše si krajišnici s Jelačićem švabski ternovi vienac!.. I toga se još svi zreliji sietjamo! — — - -

Pa ipak imade danas po Hervatskoj zemlji stvorovah, prisvajajućih si ime „ljudih“, tobož „nesmutjena mozga i rodoljubivih“ ljudih, koji se nestide, baciv ne koprenu, nego plašt zaboravi na kobne dogodjaje iz god. 1848me, slaviti godine 1870. tu uspomenu bana-generala Jelačića, kano-ti „rodoljuba“ i „dobročinitelja“ našega naroda!

Kada mi gledamo, kako austrijanske oblasti naredjuju slavljenje uspomene toga muža, mi shvatjujemo točno taj postupak: one slave u Jelačiću simbol „vjerna Caru i Austriji“, a u tom smislu sigurno i „zaslužna“ bojnika i dostojanstvenika: jer po izpovjedi samoga sadanjega Cara austrijskoga, on je spasio rečena dva pojma. Kad nebi tako postupale rečene oblasti, one bi se izkazale neharnimi; one nebi mogle podbosti nove Jelačiće na slična buduća poduzetja. Zato i je Beč postavio spomenik vitezu svomu. Sve je to posvema u redu.

Ali nam Hervatom, što je nami, kao narodu, stalo do toga slavljenja? Što je nami zajednična s Jelačićiadom? Čemu da ga slavimo i spominjamo mi? —

Ako još nekako razumiemo, što se neiskusna i zavedena mladost oduševljuje za ideu i ideal, kojeg ni nepozna, niti shvatjuje: ali mi, suvremenici one naše sramote, koji smo puškom na ramenu kao pomamni letali za Jelačićem, dok nedobismo, što tražismo: nad čim da se mi oduševljivamo? Mi znademo, ali mladost naša neznade za kervava nastojanja naša, a za još kervaviju nagradu, koja nas s vladavine Bach-Jelačićeve stigla! — S toga, dočim mi nad zavedenom mladosti plačemo, proklinjemo one pred Bogom i svetom, koji ju biednu zavadjaju!

Mi nismo nikakovi neprijatelji Jelačićevi; mi znamo, on biaše austrijski vojnik, kasnije vojskovodja; od njega što drugo očekivati, van da bude vjeran svojoj devizi: „Ein einiges, grosses Oesterreich“, bila bi mahnitost.

Molimo čitatelje, da se siete izvodah u prediducéoj seči ob austrijskih generalih u obće izvedenih; — neka jih prilagode osobnosti Jelačića, pa neka tad kažu po duši: da-li imadu Hervati ikakova obrazložena povoda (neobzirući se na nikakove druge obstojnosti, koje prate djelovanje Jelačićevo) slaviti kakove uspomene u tom svom bivšem vojniku-banu? Jer nemogu drugo u njem nazirati, ako ne, da je bio do svoje smerti „ein treuer Diener des Kaisers“, kako se o njem izrazuje rečeni već „Währ-Zeitung“? To a ništa drugo. Ali to je i svaki drugi austrijski general, tè bi uvredili svakoga, od koga bi mogao tko šta drugo predmnievati. Ako pako hoćete to svojstvo u Jelačiću proslaviti: tada nàstojte prije svega, da svaka godina broji bar 1000 danah, za-da uzmognete sve njemu slične „rodoljube“ dostojno svaki dan slaviti! Toliko ima on sebi ravnih drugovah. — — —

Ali ako još moramo dodati, da se nije narod hervatski još za nijedna budi u obće austrijska generala, budi napose vojnika-bana tolika zla doživio i preterpio, koliko upravo za banovanja Jelačića bana: zar u takovom slučaju slaviti mu uspomenu nije-li više nego nesmisao, nije-li to zlo djelo? Htjeti ipak slaviti takove uspomene: neznači-li to nastojati o ponovljenju sve one sramote i biede narodne; to jest: neznači-li to izdavati narod?

Komu je iz historije poznata doba propadanja (décadence) židovskoga naroda, i kako se je postepeno razvijala ta rak-rana njegova, znati će, da kad je vèć taj puk najdublje pao, kad se je već približavao perstom božjim označenomu času propasti svoje, počim bi mu još bio zabliesnuo posliednji trak spašenja slobode svoje pojavom božanstvena Isusa-Hrista, kojeg je on medjutim ubojitom rukom od sebe odbio: tada je taj propadajući narod — počim bi bio još odbacio pače iste blagohotne namjere poglavice podjarmiteljah svojih, koj Židovom govoraše: „Kralja vašega da

propnem?" — živinskom surovosti vapijući, ovimi je riečmi konstatirao, da je dozrieo za narodnu smert i konačnu deržavnu propast: „Neimamo kralja, nego cesara!" Izrekav tako nad sobom samim smertnu kletvu, ali i osudu svoju — — —

Narod „kuće Davidove", potomak „Salomona", narod odlično kraljevski, otimlje se pred kervnikom svojim slobodi, i viče si nad Spasiteljem: „Kerv njegova verhu nas i dietce naše!" — Biaše historiji i tu strahotu zabilježiti!!.. Hoćemo radje robstvo i smert, nego život i slavu! — — I propali su — — —

Hoćemo-li i mi Hervati nasledovati užasni taj primjer, tè vapiti: „Neimademo kralja. nego cesara"? Hoćemo-li zatajiti kralja hervatskoga, na korist cara austrijskoga?..

Javno se neusudjuje nitko tu kletvu izustiti, ali potajno rade o tom... slavitelji Jelačića-bana! Ali baš s toga, što se oni boje kamenovanja naroda; to je jasniji od sunca dokaz, da je narodu našemu živiti, da mu je još procvasti u slavi i veličini i slobodi!

A sad nam je i dokazati, da sbilja slavitelji Jelačićeve uspomene nastoje ob onoj strahoti, a da to dokažemo, nećemo govoriti mi, nego pustimo da govore i svedoče neprijatelji stranke pràva, što biaše Hervatom Jelačić-ban, kojega oni danas ipak „obožavaju"; jer što obožavaju, to oni jamačno i žele...

Propušćamo ovdje napominjati djela Jelačićeva kao austrijskoga vojnika prije g. 1848-me počinjena: osim jadne uspomene Isačićke, koja je tugu i sramotu na Krajišnike navukla, Jelačića narod hervatski ni po imenu nije poznao; a kako i bi, tà on biaše njemački pjesnik! — — Hervati su se borili tamo od god. 1835-te, da se ime toga čovjeka ni napominjalo nije.

Buknù u Francezkoj veljačka buna g. 1848. Uzrujani već tamo od g. 1842. narod proti madjarizmu, on sveudilj ništa nezna za Jelačića. U ožujku eto one narodne skupštine u „Narodnom Domu" deržane, gdje narod ne samo radi sàm iz sebe i bez Jelačića, no što više, on u toj baš, i tek skupštini izklicà Jelačića svojim banom, i odluči kao takovoga zahtjevati ga od Austrije. Ali taj predlog izlaziaše od redkih posebnikah, koji izbor preporučaše, veleć da poznadu čovjeka. Gaj, Kukuljević i Vranicani Ambroz biaše kumovi onoga izbora. — Austrija tek dulje vremena za tim imenovà Jelačića banom, nakitiv ga svimi mogućimi častmi i odlikovanji, a on utverdiv se na ramenih nosiocah svojih, berzo jih zatim i zatare; osobito Ljudevita Gaja. — Primiv tad iz rukuh preostalih „vodjah" diktaturu, on, bora nam, i zadiktatorovao kako dostoji!

Čujmo sad sud „slaviteljah Jelačića-bana", izrečeni nad „rodoljubivimi" djeli njegovimi.

Bečki „Pozor“ (organ „Vončinovacah“) pisà u glavnom članku, dana 18. listopada 1868-me, ovo o Jelačiću-banu:

„Stvar je naravna (sic!), da radi očevidnih djelah, koja se sbivaju u zemlji, a nisu povoljna za narod i njegovu čast, njegovu sreću, njegovu budućnost (to je mnogo rečeno!) običajemo kriviti Petra i Pavla..“; a med timi Petri i Pavli pervo mjesto zauzimlje Jelačić-ban sa svojimi „zli djeli“ ovako: „Jedanput je kriv Jelačić, drugi put Bach, onda Schmerling (liepa družba!).. sa svojimi pomoćnici..“ — A sad sledi osuda:

„I Bog sàm znade, da su oni u istinu mnogo krivi i što su oni radili.. pada u oči odviše berzo i krupno..“ S toga proglasuje „Pozor“ Jelačića, u istom broju, uz njekoje još druge živuće „rodoljube“: „dušmani naše slobode..“

Taj strašni sud jest pervi po naših protivnicih, a slaviteljih Jelačića-bana, izrečen odkad mu je „spomenik“ u Hervatskoj po Austriji podignut. — Hoćete-li da stranka pràva derži i slavi kao „rodoljuba hervatskoga“ i „dobročinitelja naroda“ ovako po vami ožigosana čovjeka? To neka čine naši protivnici i njihov odpadak, ljudi poštenja i razuma tako se neponizuju, pa bila ih u hervatskom narodu samo osmorica!

Godine 1869., dne 1. svibnja, pisà isti „Pozor“ ovo o Jelačićubanu: „.. Meni bi najmilije bilo, da je ban Jelačić umró g. 1850. (ostale osobe izpustjamo).. tada bi bili pošteni i sveti ljudi..“ — Dakle je Jelačić po vašem sudu umró kao ne-svet, nepošten? — Ali ako ga vi ipak godinu danah kasnije u nebo dižete: oprostite, što misaoni ljudi takovo djelo preziru. — To je drugi snd Jelačićevih slaviteljah o tom svom junaku.

U svom „Viencu“, broju 31. 1869., ovako karakteriziraju nadalje proslavljenika svojega naši Austrijanci:

„Da se je odmah na početku našlo muževah (g. 1848.), koji bi na pràvac, kašnje kojekako tražen, oči svoje uperli bili, moglo se je u sgodnom času sasvim neodvisno raditi i sloboda hervatskoga naroda sačuvati netaknuta..“ Dakle je propala sloboda hervatska s krivnje Jelačićeve i njegovih pomoćnikah! Priznaje bo se još i ovo: „Ali kao da se na to (na slobodu) ni mislilo nije..“ Baš kao i danas: misli se na austrijanštinu, a ne na hervatstvo! — Medjutim sud se verh Jelačića ovako nastavlja: „Sada se dakako obćenito priznaje (sic!), da tadašnji sabor nije radio dosta oprezno, kad je Jelačiću banu.. povjerio diktaturu..“ A zašto ne? — Eto čitateljem odlučna suda:

„Jelačić je kao diktator pošao u rat pa smo već za samoga rata imali žaliti prenaglo prema njemu povjerenje. Na prvom svom povratku iz ratišta nametnuo nam je svojom diktatorskom

vlašću (indi slobodnom svojom voljom!) tiskovni zakon, kojim je domala uništena sva sloboda štampe." — „Die dummen Krobothen" su svoju dužnost učinili bili, zauzdao im je zato diktator misao i jezik; jer zloća biaše ipak odviš krupna i za onodobne Hervate! — A znao je onaj „rodoljub" što čini; jer eto ovako nastavlja „Vienac" svoj sud: „a kašnje je krepošću te vlasti (dakle i opet dobrovoljno!) dao u Hervatskoj proglasiti oktroirani ustav od 4. ožujka 1849."

Drugimi riečmi: Jelačić je god. 1849. ubio ustavnu hervatskoga naroda slobodu, koje se je on neprekidno kroz 1300 godinah do njegova banovanja uživao! Indi je izdao slobodu svojega naroda, izdao ju je hotice, jer „Vienac" dodaje odmah i to: da se iz svega vidi, „da su konservativci (izdajice, izdajice!) one dobe znali što se u Zagrebu snuje.." *

Jest, znali su, isto tako dobro, kó što i danas znadu što rade; samo što danas imade već Hervatah koji takodjer znadu, što oni rade, i gledaju jim na perste! — — Odtud ta grozna meržnja proti tim Hervatom, stranci pràva, koja odkriva narodu i to: zašto se slavi danas taj tako ružno po tih slaviteljih opisani Jelačić-ban! Slavi se u slavu austro-njemštine!!

Mi jim se dakle nečudimo, što su pogledom na izvedene svoje sudove o Jelačiću odlučili ovaki mu postaviti „spomenik", poslie bi još bili proslavljenika u 492. broju „Pozora" (uz njekoje još druge žive osobe) ovako naslikali:

„..Narod u poslovici još krupnije sudi ovakove nevjernike i kerhliće (sic!) kada kaže: zlatom su si knjigu pisali a g..... zapečatili.. To će se morati mnogim „domorodcem" za epitafij, za nadgrobnicu staviti."

Kako se može uz ovaj vaš „spomenik", Jelačiću namienjeni po vami, spojiti slavljenje spomenika njegova po Austriji postavljenoga? toga neuvidja stranka pràva.

Ali i isti vojnički Niemci nesude inače zasluge Jelačića-bana po Hervate, nego i naši Austrijanci. — Svedočanstvo „Währ-Zeitunga" više je nego nepristrano u tom obziru. Ovaj se pako list ovako izrazuje o resultatu banovanja svoga branjenika u navedenom već broju:

* Negledeći na tu kategoričnu opačinu svoga viteza, ipak isti taj „Vienac", pače i isti pisac pronašao je za dobro, da zagovarajući bezsviestno slavljenje toga istoga Jelačića ove godine, nije se stidio napisati u jednom od novijih brojevah „Vienca", da je Jelačić dobro mislio i hotio po narod; — tè da ti bezsviestnjaci slave u njem „ideu". — Koju ideju toga diktatora slavite vi? Zar tiskovni zakon njegov? Zar oktroirani ustav? Zar „ein einiges Oesterreich", za koji je pošao Jelačić u boj? — — Ah, vaše platjeničtvo kruto se nad vami osvetjuje!...

Neka se uzme u obzir, piše „W.-Z.“, „dass die moralischen und materiellen Uebel, die als eine unnatürliche und vom Volke unbegriffene Folge der Aufopferung über die kroatische Nation nach dem Jahre 1849 hereingebrochen, noch jetzt vom Volke tief empfunden werden, und dass das Gefühl der Erbitterung darüber noch lange nicht verwischt werden wird...“ Dakle je Jelačićiada i po sudu Carevacah moralno i materialno zlo na hervatski narod navukla, s česa da i danas još ogorčenost vlada, i da će vladati još dugo vremena; zato veli dalje: „dass das Rachegefühl ob des geschehenen Uurechtes (sic!).. in der kroatischen Nation genährt werde.“ Indi se izazivlje isto „čuvstvo osvete“ Hervatah za počinjena nad njimi zla Jelačićevim djelovanjem!!

Napokon i duša sve tê austrijanske uzrujanosti i svega toga slavljenja uspomene Jelačića-bana, vojn.-sisački „Zatočnik“, i on mora i nehotice svedočiti u prilog stranke pràva.

G. dr. David Starčević označio je u svojem tiskopisu (o kojem niže) čuvstva inostranoga svieta prema djelovanju Jelačićevu ovimi riečmi: „Za to Jelačića naobraženi sviet stavlja za primjer sramote.“

G. D. Starčević nije se udaljio od istine napisav ove rieči.

Jer eto „Zatočniku“ dopis iz Pariza u broju od 24. svibnja o. g., kojim se jasno konstatira ovo: „Jelačić, u kom publicisti francezki (sic!) nalaze samo slepo orudje natražnjačtva austrijanskoga (nije-li to jasno rečeno?), slavljen je u svojoj zemlji kao narodni junak (dà, u korist Niemcu!) i Spasitelj Slavenah.“ Stupidna fantazija! Koga je on biesa „oslobodio“? Gdje je taj „oslobodjeni“ slavenski narod? U zraku-li gdje? A Bachiada?? — — — Tako ti bezsviestnjaci sebe i druge sliepe!!

Veće zadovoljštine nije mogao dobiti g. Starčević do ovoga ispoviedanja, dolazeća iz pera „Vončinovcem“ povoljnoga.*

A što dopisnik tverdi, da Hervati derže Jelačića njekim „Spasiteljem“: to je on gledeć na svedočanstvo obrazovana svieta; na svjedočanstvo „Wehr-Zeitunga“; na izvedeni sud naših Austrijanacah o Jelačiću, samo to time konstatirao, da su ti slavitelji nevoljni kretini, dostojni pomilovanja, ali ne slobode ili slobodne deržave. Njihov je sud o Jelačiću mertav.

Poznavajući tako verodostojno Jelačićiadu iz godinah 1848. do 1859., i kakovo ona zastupa načelo medju nami; moći ćemo

* Kako sudi njemačka historija čine i djela Jelačićeva iz gledišta svemirnoga, neka se čita, izmedju mnogih drugih, povjest „Held i Corvinova“, tê će se čitatelji sgroziti! — Tako sude Niemci Jelačića, na mlin kojih vukao je on vodu hervatsku!

sada proučiti i ono gori postavljeno pitanje: Česa radi, to jest: koj je povod najnovije uzrujanosti Austrijanacah u Hervatskoj? — Na to će nam pitanje odgovoriti razprava, koje predmetom budi

IV

Nova Jelačićiada i njezini faktori.

Iz svega, što smo dosada naveli, svatko je mogao dobiti osvedočenje, da nebi nitko živ u Hervatskoj zamerio našoj austrijanskoj stranci, kad bi ona uzela otvoreno slaviti Jelačića ne kao „Hervata", ili „hervatskoga rodoljuba" i „dobročinitelja naroda" (što je pravi politički absurd); nego kao „viernoga austrijanskoga generala", „štit carstva" i „nosioca ideje austrijanske zajedničnosti", u kojoj se je Hervatskoj i našemu narodu utopiti i izniknuti: dà, takovo slavljenje naš bi sviet razumìo, on bi mu se smijao, pa bi se samo pitao: ako nam neima drugoga spasa — kako-no to obe protivne stranke bezsviestno tverde, da pokriju tudjevanje svoje —: da-li nam ide u prilog zamieniti madjarski jaram sa austrijanskim?

Ali tu austrijanštinu naš narod tako instinktivno merzi, tako mu je njemština odurna, tako je već blagodati njezine izkusio toli pod neposrednim Niemacah vladanjem, kao i pod onim plaćenikah njezinih naše narodnosti: da on o takovom oduševljenju za Austriju ni čuti neće.

Zato biaše obući austrijanštinu u „narodnu i rodoljubnu haljinu"; u tu sverhu biaše i Jelačića, pod kojeg egidom biaše ponoviti Jelačićiadu, proglasiti „hervatskim rodoljubom, dobročiniteljem, junakom". — No čini tu fantaziju smervljuju u ništinu; — jer čini su tuča, fantazija magluština samo!

Mi smo moralno osvedočeni, da nijedan zreliji slavitelj Jelačića-bana nemisli ga proslaviti, slaveći ga; nego samo pod tom kabanicom nàstoji put prokerčiti novoj Jelačićiadi. To je cilj svih komedijah s pokojnim Jelačićem tjeranih. On toga nije zaslužio od Austrijanacah — — —

Ali to je baš ono, što narod hervatski merzi i prezire, čim se gdje istine dočepa; — zato mu je odurno to himbeno slavljenje Jelačića-bana; — zato tako lahko pregledava sve mreže i zamke, koje su mu perfidno podmetnute.

S toga mi ćemo sada za poslednjiput otvoreno reći našim pristašem austrijanstva:

Ako vi mislite, da vam mi krivo činimo, da vas potvaramo nazivajući vas „Austrijanci"; tada budite otvoreni i iskreni

(bar oni, koji su dosada sliepim povjerenjem „vodje“ svoje sliepo sliedili), tè ili izpovjedajte javno i glasno: Jest, mi opazujemo, da smo posernuli, da smo tumarali krivim putem tamo od g. 1861-ve, a opaziv se na tom krivom putu, da se ga oslobodimo, udarasmo, žalibog, i opet stranputicami; nemogav se tako dočepati željena cilja. — Mi priznajemo, da ona naša bratja, koja su nam tamo od g. 1861-ve, uz slučajne sretnije obstojnosti, dovikavala, neka nestupamo pogubnom stazom, nego da se vratimo, tè da stupamo složno svi njihovim putem k zajedničkomu cilju, koi jest: sreća i nezavisnost naroda i domovine naše hervatske; dà, mi iskreno priznajemo, da su ta naša bratja time i nami i domovini dobro htjela.

Ali priznajući to, mi očitujemo zajedno, da odstupljamo u buduće, iskreno i savestno, od toga dosadanjega pogubnoga puta svojega; da ćemo se odsada deržati muževno istoga smjera s rečenom našom braćom, pa ako i nebudemo baš istom njihovom tervinom, iz ovih ili onih uzrokah, stupali; ali ćemo zato, tako nam vjere, stupati š njima parallelno, dok se na kraju puta u jednome cilju napokon ipak nesastanemo.

U tom slučaju, eto vam s naše strani nemanje iskreno pružene desnice, zadovoljiv se mi u buduće spram vas i djelovanja vašega vodjenja kontrole, da opet gdje nezabasate; jer ste odviš raztrešeni...

Ili pako, ako nećete to ispovjediti, onda imajte bar toliko poštenja i odvažnosti, tè priznajte se otvoreno k političkoj boji ka kojoj spadate i pod kojom vojujete. Recite smielo: Mi tako hoćemo, ili osvjedočeni smo, da Hervatska, nemoguća sama obstojati, volimo da bude pod austro-njemačkim jarmom, nego-li pod madjarskim. Eto zašto mi vojujemo pod zastavom austrijanskom, kao jedino spasonosnom. Mi ćemo ju hrabro braniti, izpovjedajući, da smo Austrijanci, nevindicirajuć si više imenah ni „narodnjakah“, ni „liberalacah“, ni „ustavnjakah“. — S toga ćemo one, koji râde o nezavisnosti pràvnoj svojega naroda, priznati takovima, nepotvarajući jih, kao dosada, za-da svoju krinku time pokrijemo, onim što nisu madjaronima, ili drugimi jih potvarami obsipljujući; priznav tako, da imade u našoj domovini tri bitno se razlikujuće stranke: austrijanska, ungarska i istinito narodna, to jest stranka pràva, isto što i pràvne nezavisnosti.*

Hoćete-li radje tako, onda izrecite to odrešito i bez šaranja, pa budite uvjereni, da ćete imati naše priznanje s te otvorenosti

* Tu istinu, negledeć što nas prozvaše „madjaronima“, priznavaju pod 13. lipnja o. g. i neprijatelji naši u „Zatočniku“!.. Doslednost!!.. Opazka za korekture.

vaše. Mi ćemo nastojati, da unutar granicah umjèrenosti i medjusobnoga počitanja obezkriepimo razloge i dokazivanja vaša, koja bi vi mogli bar u buduće navadjati za opravdanje vaših austrijskih nazorah; da dokažemo narodu, koj bi bio sudac nad vami i nami, da nazori vaši nestoje, tè da su ubitačni po Hervate. No uz svu umjerenost pisanja i snosljivost političku, ipak bi uvjek stvar pri pravom imenu nazivali, da tko nemisli, da krijemo vaše pogibeljno djelo.

Sudite sada, da-li nije taj predlog pošteno smišljen, i dostojan ljudih, kojima je sbilja stalo do sreće narodnje? — Mi mislimo da jest; -- a to je tako istinito, da unioniste upravo to diči, što si neprisvajaju himbeno imena narodnjakah i bog sam znaj kakova sve ne, da djelo svoje pokriju; nego oni otvoreno góvore: mi smo unionisti, madjaromani, tè nàstoje, kako najbolje mogu i znadu, obraniti svoja madjarska osvedočenja, kao tobož narodu najspasonosnija. — A to je jedino uzrok, zašto mi njih blažije sudimo, medjusobno uljudnije se horimo, premda jim politiku i sverhu isto tako osudjujemo kao i vašu. Bio tko rob Petrov ili Pavlov, sve je jedno; — ona izlika ugovaranjah jedne i druge protivne nam stranke u sverhu zasvedočenja njekakve tobožnje „autonomije“, „samopràvnosti“ prama Austriji ili Ungariji: to nije drugo, ako ne sjajna livrée-a koju dava gospodar svojemu slugi, da time sebe a ne slugu proslavi. Madjar bo i Austrijanac neda vam, uzperkos tê vaše „samopràvnosti i ravnopràvnosti“, niti jedan jota više, nego-li mu je shodno ustupiti Hervatom, da mu koristno služe. Za mala će tê političke istine i naši gimnazijalci narodu razpravljati.

A naši Austrijanci neka si to dobro zapamte, da ništa neizazivlje stranku pràva na ogorčeno prema njih postupanje tako jako, koli njihovo stanovište lažih, ocernjivanja i pretvaranja, koja oni siplju na nju time, što ne samo bezobrazno si prisvajaju nazive stranke „narodne“, „liberalne“, „ustavne“, u najnovije vreme i „hervatske“, premda rade — hotice, njeki iz gluposti — u izključivi prilog „austrijanštine“, koja je prema narodnosti, ustavnosti, liberalnosti i hervaštini kao šaka u oko: nego znajući to, oni bezstidnost još dalje tjeraju, tè nazivlju stranku pràva „madjaroni“, i svimi ju načini nàstoje pred narodom omèrziti, ocerniti; jer im ta stranka njihova djela i smjer odkriva; dočim smjer i djela stranke pràva poznata su celomu svetu tamo od g. 1861-ve.*

---

* Malicija njihova podmitje nami ćak i sadanjeg „Zvekana“! — Mi prizivljemo na lojalnost uredničtva onoga lista, da tu perfidiju dementira, znajući dobro, da nije „stranci pràva“ ništa obćenita š njime, koj je list čisto unionističan.

Ako mi zlo po narod radimo i nàstojimo, dajte razlog tomu pred narodom, oprovergnite nas; — ako pako pošteno smjeramo, zašto nas ocernjivate?

U nijednoj europejskoj deržavi nebivstvuje stranka toli nelojalna smjera i značaja, kakovi su naši protivnici prema nami: svaka se priznaje svojoj zastavi, svaka priznaje zastavu svojih protivnikah, bila ona kakova joj drago. — Dà, ali vi ćete takodjer uzalud tražiti po svih deržavah europejskih stranku, koja bi se tako urotila proti deržavnomu pràvu svojega naroda! Odtud zloba i nelojalnost naših austrijanacah kao unicum u svetu!

Mi ćemo u poslednjoj (VI-toj) seći odkriti i drugi uzrok toga nečuvenoga bezznačajstva; dočim se unioniste i u tom predmetu podpunoma lojalno vladaju: oni netaje ni bivstvo. ni smjer stranke pràva, ali baš time izazivlju od naše strani umjerenost i pristojnost u pobijanju nazorah njihovih. — A zato smo mi Austrijancem madjaroni!..

Stranka je pràva u svom glasilu „Hervatu“ i „Hervatskoj“ (g. 1868—70) nàstojala nepobitnimi (jer dosada nepobijenimi) razlozi — iz nuternje naše, i austro-ugarske, kao i iz europejske polike cerpljenimi — dokazati, da nepotvaramo stranku g. biskupa Strossmajera, ako ju nazivljemo „austrijanskom“, t. j. „Vončinovskom.“

To osvedočenje zavladalo je, kako smo gori vidjeli, već i u Biogradu; začimlju ga već djeliti i Hervati za Kerkom i Sutlom živući. To je što nas dvostruko povladjuje.

A kad velimo: „austrijanskom“; time velimo i razumjevamo to tako, da se ta politika neugiblje u tu sverhu austrijansku nikakovomu sredstvu, za postići ju. To jest: neugiblje se ni pristajanju — momentanom dakako, i dok to politička nužda zahtjeva — uz Ungariju (a u tu sverhu eto jim čl. 42. 1861., eto jim argonautike peštanske g. 1866-te); ni pristajanju uz fantazije slavističke (ruso-byzantinizam), kako-no to sav njihov politički smjer belodano dokazuje. Pa ipak se ova dva pristajanja, uz smjer austrijanštine, životno izključuju! — Koketiranje dakle s Ungarijom i sveza s ovom, kao i slavizam (premda se i savez ugarski i slavizam opet životno izključuju!); to sve nije ako ne prosto sredstvo, malum necessarium — kako kada —, da se glavna sverha, austrijanština, spasi i osigura, dok ne udre hora da se sredstvo zabaci.

Zato se sve zgraža pred tom politikom u Zagrebu, isto tako kao i u Bìogradu i u Pešti! — To se je odkrilo najnovijom „Pesther Lloyda“ revelacijom, koja doveršuje Eszterházy-Grivičićiadom (novom Jelačićiadom!), kako ju je na sreću narodah,

stojećih pod vladanjem Habsburgah, odkrio netom barun Orczy. — Deviza biaše: „Jošte živi hervatski narod, a Jelačić će se jur pronaći.“

Pravo velite: da jošte živi hervatski narod; — ali mi tumačimo: ne više „glupi“ hervatski narod;.. a budite uvjereni, da se neće više naći Jelačićev; pa da bi jih i bilo, neće već imati koga da vode!

Odtud uzrujanost „slaviteljah Jelačića-bana!“ — Badava sva kolebanja u najnovije vrieme; novih Jelačićiadah nebude više; nijedno sredstvo neće jih već galvanizirati: badava nudjanje se dualizmu; opet otimanje se ovomu u prilog federacije; onda stajanje uz „hervatsko pràvo“. Sve se to mješalo križ na križ, danas ovako, sutra onako; jedan gledao drugoga prevariti, zamamiti; siplju se novci u izobilju, obilno se jede i pije; obećaje se medjusobno. Osobe, osobnosti, izgledi na dostojanstva, rimska finta; sve se u tečaj stavilo.

O toj poslednjoj merzi nas i govoriti; tako ona vredja čuvstva religiozna i sve pripoznate pojmove javnosti. Jadno sredstvo za dići ugled osobe i osobnosti!.. To je, medjutim, steršenovo gnjezdo; — što već dobro osiećaju kojih se tiče. S toga dosta o tom ovdje.

Sva je hervatska zemlja, od Varadina do Bojane, uperla oči na udovljenu arcibiskupsku stolicu zagrebačku. Svatko ostanom osieća, da je tuj u igri politika; sve ostalo je drugotno.

Mi ćemo izraziti čuvstva stranke pràva, ako uztverdimo, da joj je posvema svejedno, zauzela stolicu zagrebačku ova ili ona osoba; — jer kao što u svakom c. kr. austrijskom višjem vojničkom dostojanstveniku nevidimo, ako ne dobra Austrijanca, i ništa drugo: osvedočeni smo i o tom, da je svaki austro-ugarskom vladom ili uplivom imenovani biskup ili arcibiskup najprije dobar Austrijanac, sve ostalo mu je samo sredstvo u to ime; bila forma austrijanštine koja joj drago.

Ali ako nam je ravnodušno lično „austrijansko“ osvedočenje naimenovanih biskupah; to iz dna duše svoje osudjujemo onakovu osobu, koja bi iz stolnoga hrama i dvora zagrebačkoga učinila pogerdnu špilju „agitacijah“, smerajućih na korist austro-madjarsku, to jest podjarmljenje naroda. Jer je to djelo prokleto i bogomerzko; jer ono iz temelja vredja keršćanstvo i njegova načela; buduć da sv. Pavao vapi upravo biskupom: „Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit.“ Zatim: „Profana autem, et vaniloquia devita...“ Raditi proti tim načelom, znači raditi proti keršćanstvu, znači upotrebljivati keršćanstvo u grešne svetske sverhe. Igrači bi se ipak mogli

prevariti... Proti tomu ćemo se i mi uvjek krepko dizati, proti tomu prosvjedovati.

A što znači drugo, van tjerati najodurnije političke agitacije, kadno n. pr. „Pesther Lloyd" u glasovitom svom članku, kojim kandidira g. djakovačkoga biskupa za zagrebačkoga arcibiskupa, tverdi ob onom biskupu, da je on „kao biskup djakovački" istina proti uniji; ali kao „arcibiskup zagrebački", da on bude za uniju? To bi morao biti dietinji mozag, koj nebi shvatio svu odurnost tê insinuacije: za veću svotu novacah godišnjih, za višju cerkvenu vlast, bio bi rečeni biskup pripravan prodati svoje antiunionističko osvedočenje! — — S toga bili bi izkušivani reći, da je oni list time obezčastio g. Strossmajera. — Ali je on obezčastio i narod hervatski, isto tako kao i madjarsku i sadanju hervatsku vladu.

U istinu, taj list tverdi, da za antiunionističkim (!) biskupom djakovačkim stoji sav hervatski narod, koj mu je takodjer antiunionističan; ali, da čim postane biskup arcibiskupom, eto i Hervatah uniji predobljenih. — Dakle zadovoljite taštini g. djakovačkoga biskupa, eto na mig „pastira" i „kerda u tor"! Ako to nije uvreda za jedan narod, onda mi neznamo što je uvreda! Jer po tom računu bili bi Hervati za ili proti uniji polag koristih i miga jednoga čovjeka!

Ali ako je istina, da je sav narod hervatski za biskupa djakovačkoga, i ako je istina, da je sav narod antiunionističan; onda mi pitamo: na kojem dakle temelju derže Madjari Hervatsku? Na ustavnome sigurno ne; jer na čem se onda osniva unionistička nagodba, sabor i vlada sadanja? Na volji naroda ne; jer bi narod imao biti antiunionističan! Dakle na spletkah i lažih i samovolji? — — Osim toga, gdje ostaju unionisti pristaše banovi, koji bi morali pervi prosvjedovati proti onim nazorom „Pesther Lloyda", kojimi su baš oni najveć uvredjeni? Gdje Pejačevićianci? gdje Jankovićianci? da i nenapominjemo ovdje stranku pràva! — Eto kako se je benasto mogao zaplesti madjarski, od vlade nedaleko stojeći list, političkim intrigam za volju! — A tko jamči „Pesther Lloydu", da danas biskup djakovački, uz ove ili one uvjete ili obećanja, zasjedne uplivom madjarskim arcibiskupsku stolicu, da on sutra nepošalje iz nje Madjare u Berkiševinu, pruživ ruku Austriji?...

Pa da mi Hervati proti takovim spletkam neprosvjedujemo? — Prosvjedujemo proti uplitanju imena i dostojanstva našoga naroda u te nizke spletke osobnostim za volju, koje nas mogu za sad samo na toliko zanimati, da dobijemo za verhovnoga pastira muža ugledna; duboke moralnosti; cerkveno učena i napredna,

za-da bar puk u morâlu uznapreduje, dok nebude narod upostavljen i u ono svoje uzkratjeno si deržavno-cerkveno pràvo, da si sàm bira svoje biskupe, koji ćedu mu tek onda biti stupovi takodjer narodno-politični.

V

Dan 19. travnja 1870-te prema novoj Jelačićiadi.

Ako je stranka pràva uz preizvedene u prediducih sečah obstojnosti očitovani protivnik nove i stare Jelačićiade: može-li se, smie-li joj se to razborito u grieh upisati? Što ona, usled tôga, brižljivo motri na terzanje, spremanja i šaranja svojih austrijanskih protivnikah, tè što ona nastoji po mogućnosti odstraniti jih, da time odstrani nesreću i sramotu od naroda svoga: nije-li joj to i rodoljubiva dužnost? Što se ona u tom pitanju Jelačićiade neimade otimati sa strankom unionističkom, koja takodjer — ali iz stanovišta posve drugoga — zazire od nje i njezinih slaviteljah: smie-li joj se to pošteno u grieh upisati? a biediti ju toga radi madjaronstvom, nije-li to bezobraznost najskrajnija? Zar se i u svih deržavah često i najprotivnije si u načelih stranke u njekih nuzgrednih točkah — ako i iz raznih gledištah — nepribližuju?.. S druge strani: kada su naši Austrijanci demonstrirali proti madjarštini i madjarskom gospodstvu, kojemu su nas oni prodali? Nikada! Tà oni u famosnoj sisačkoj reprezentaciji naročito priznaju sadanje dualističko ustrojenje Austrije legalnim;* to isto nepropušćaju naglašivati i u svojoj najnovijoj deputacionalnoj po vladaru odbijenoj reprezentaciji!** Samo bukvan, ili

* Stranka pràva dokazala je u „Hervatu" iz pràvnoga hervatskoga stanovišta „faktičnost" sadanjih obstojateljstvah u Austro-Ungariji. Obstojeća unionistička vlada, premda scieni, da se nalazi na legalnom osnovu, imala je ipak toliko počitanja i za načelo slobode i za ono pràvne legalnosti, da nije progonila djelo, koje joj podmiče osnov obstojanja njezina. Neka sad nepristrani sudac odsudi uz ove okolnosti, tko je u istinu madjaron: zar stranka pràva, ili Vončinovci? a med ovimi i unionisti, tko je narodniji, tko liberalniji, tko snosliviji? — Sud biti će lahak.

** Rumenilo stida obliva obraz Hervatu, čitajuću taj najnoviji izraz austrijanštine tobožnjih „gradjanah" zagrebačkih!

Nespada na nas obazirati se na denunciaciju proti vladi dualističkoj pred prestoljem naperenu: to bo su i opet naših Austrijanacah „zajednički" austro-ugarski poslovi, koje oni i opet liepo „kapitaliziraju"; — no mi ćemo se obazrieti na načela, koja se nas, stranke pràva, tiču, i na denunciaciju proti nami izvedenu.

Obstojnost ona, da je isti vladaoc odbio od prestolja i taj tvor i tvorce njegove, sjajno potvrdjuje istinitost nazorah naših, glede načelah, saderžanih u onoj denunciaciji.

njima ravan ortak neuvidja u tih naših „rodoljubih“ neprijatelje domovine i na korist madjarizma, ali samo dok to Beču prija! — Kada vam je stranka pràva priečila demonstrirati proti madjarizmu? Odgovarajte!... Ali vi nedemonstrirate proti madjarizmu ako ne, da istodobno švabismu u prilog narod kompromitirate! Tu podlost, tu izdaju priečila je, i uvjek će priečiti, dok bude ustavno mogla, stranka pràva.

Dulje vremena traju već i spremaju se podzemna spremanja za obnoviti Jelačićiadu. — Začelo se s napomenutom već insceneriјom rimskom. Buduć da je onaj predmet posve moralne naravi, nebiasmo voljni uplitati se u tudja osvjedočenja savjesti, za koja je svatko odgovoran samo sebi i Bogu. U ostalom scienismo, da ako nije sve skupa prefina spletka i sporazumljeno djelo, da će dotični, prije kasnije, i bez našega umešanja, grozno oćutiti plod one pseudo-liberalnosti: jer je absurd, da tko bude iskreno za liberalnost u tudjinstvu, pri tudjemu stolu, koj slobodu i liberalnost podkapa sustavno u vlastitoj kući, i kod vlastita stola. To poslednje je tako istinito, da smo u svoje vreme u „Hervatskoj“

Takovo načelo, po svetlome vladaru odbito, jest, medju ostalimi, i ovo u tom spisu izraženo: „.. da vjernost prama caru (ti „gradjani“ izopačiše misao „Währ-Z.“: „caru“, pretvoriv ju u „kralju“!) i hervatsko rodoljubje u osobi vojnika (kojega?.. liepi to lapsus calami!) stoje u očitom protuslovju.“

Isti dakle prejasni vladar, odbiv vas, posvetio je načela po nami u II. seči ovoga spisa branjena! — Ali tko je vami dao pràvo falsificirati „Währ-Ztg-a“, podmetnuv njegovom „caru“ i „austrijacizmu“, „kralja“ i „hervatstvo“; što baš mi branimo proti vašemu „carsko-austrijskomu“ patriotizmu? — — Upravo to podmetavanje i izopačivanje tudjih mislih najsjajnije dokazuje, da i vi u duši svojoj načelo „Währ-Ztg.-a“ osudjujete, te da uzmognete sliepiti vaše pristaše, morate ga travestirati u hervatsku haljinu!

Dakle vladar izravno, vi neizravno povladjujete načela naša!

A što se tiče one denunciacije vaše, da mi gerdimo i „podaničku prema kruni odanost“: mi ju s preziranjem od sebe odbijamo; — tà mi smo vam već i u „Hervatskoj“ dokazali, da ste vi naprosto austrijski denuncianti. To ste sada jasno pred svetom konštatirali. Ruga bo vam se i isti bečki publicistički sviet, što neprestajete vašimi viečnimi petljarijami uznemirivati „milosrdno otčinsko serdce“.

A da je vas i djelo vaše Beč vladi ovdašnjoj ustupio „na uredovanje“: to vas je samo zastigao zasluženi „bič božji“! — Vi bo isto učiniste, o čem g. 1861. krivo biediste Jankovića i drugove mu župane, koji nisu ino učinili, ako ne po austrijskoj dužnosti, kao „župani“, izrazili su čuvstva i osvedočenja svoja prama vaših fantastičkih „slavo i jugoslavskih komedijah“, koje oni još onda nisu razumieli. — Ali vi? tko je vas na denunciaciju ovlastio? Vidite, kako se zla djela prije kasnije strašno osvetjuju!! Discite mortales — —

to dokazali vlastitimi izpovjedanji protivnikah naših. Adrese podpisivane jesu dakle očiti dokaz kretinstva dotičnikah.*

Pridigav tako neiskrenim vatrotvorom na polju saviesti omiljelu si osobu, odlučiše joj važnost prenieti i na političko polje. To jim bijaše i sverha. Ali se tuj dotičnici preračunaše: jer kao god što je naglo izhlapio odjek rimski, nalik umjetnoj vatri (a protivnici bi danas znali koje šta pripovjedati ob onih uspjesih, kad bi htjeli usta otvoriti!); nije se mogao postojano uzderžati ni politički uspjeh, na toli kerhkom temelju osnovani.

Uzalud izpustio Pesther Lloyd svoju raketu. — Taj je list tverdio: „Sav je narod hervatski s g. biskupom Strossmayerom." Tu izreku biaše „in actionem" postaviti: dokazati, da taj madjarski list istinu govori. To je imao glavni grad potverditi.

Već sàma ta obstojnost, što se je najednoč odvažio madjarski jedan časopis preporučati najvećega svojega antagonistu za arcibiskupsku zagrebačku stolicu: takov iznenadeni udar morao je činiti ozbiljno zamisliti se svakoga prijatelja domovine, da tuj nije čist posao, da je tu ili pogibelji, ili mistifikacije.

No naši „rodoljubi" nedadu se ničim potresti, čim se tiče idola njihovoga; zaudaralo to ili ne po madjarštini! — Biaše dakle podupríeti Madjara. Ali za Zagreb, usperkos tverdjenja i preporuke „Pesther Lloyd"-ove, oni nebiaše ipak sigurni; bilo dakle svoje jato poduprieti pomoćnimi četami iz Karlovca, Siska itd. To se je pokrilo izmjenom tobož pozdravah i uljudnostih „pjevačkih" družtvah! Ročište u Zagrebu za dan 19. travnja ustanovljeno. A to bi bio morao biti pervi pokus.

Dokazati sad bilo stranci pràva, da „P. Ll." negovori istinu. Odlučeno, medjutim, bjè, nedirati u čednu, miroljubivu i neizazivajuću zabavu; nedaj bog uznemirivati ljude, koji se samo vesele; s toga: odazvati se jedino političkom izazivu, koi označuje političku boju.

S perva se sve pokazivalo pristojnim: družba, prilično nakitjena, dospie na kolodvor, od onud u Zagreb, kako doliči ljudem; i razide se sve mirno u stanove.

No šejtan austrianštine nije mogao mirovati. Kad nemožeš oko u oko, a onda iznenadi! — Dà, iznenadi, eto jih kako se na polazku u Jurjevac skupiše na jednom okolo četveronožca, tè udri „slavikati" i kretinsku „Slavoserbsku" navijati. Što se slučajno desilo na Harmici, ostade zablenuto. Ali to biaše izaziv, izaziv ustavni; tomu biaše se odazvati.

* A kad vidimo, da se i najljutji neprijatelji katolicizma, kervnici Poljske, Rusi, raduju i pouzdanice iz Petersburga u Rim šiljaju radi koncilskoga deržanja svojega mecene: što reći na to? — — — Treba-li tu komentara?

Vratjajući se ugrijanimi glavami iz gostbe — jer ti ljudi, nalik žertvovanjim Molochovim, bez bučne igre i gostbe ništa nečine, za-da se savjest ušutka — kane ponoviti iznenadeni predpodnevni ples. No jim priselo;.. jer budu pozdravljeni sabranim množtvom, koje je „slavikanje" „zviždanjem" i „izsmijanjem" nadarilo. Nedužna, s toga ustavna, demonštracija jedna i druga: jer ako je dozvoljeno Austrijancem gerlom i ustima, to jest pjevanjem i vikanjem izraziti svoja austrijanska čuvstva; samo prijatelj tiranstva u „Zatočniku" (vidi „Nar. Nov." br. 120.), mogao je u zlo upisati stranci pràva, da i ona gerlom i ustnama, t. j. zviždanjem i izsmiehivanjem, nemože ili nesmie izraziti svoja protivna, hervatska čuvstva! — Napominjemo jošte, da biaše dan 19. travnja 1870. tamo od g. 1845-te pervi slučaj, da su se stranke javno ogledale i omjerile na ustavni način.

Tim u sebi nedužnim pojavom bude izazivu zadovoljeno. Prema ojačenoj iz raznih stranah zemlje herpi, bude javno i glasno dokazano, da nije istina da bi bio sav hervatski narod uz g. biskupa Strossmayera: jer usred glavnoga grada, po bielome danu stranka pràva suzbila je slavljenje Jelačićevo, to jest izaziv Austrijanacah na korist novomu Jelačiću, a Zagreb se grad nije zauzeo za Austrijance — prije protivno! —; niti se je stranka pràva obazirala ma na čija čuvstva. — Protivnici znadu, da kad bi se bilo pokusilo što slična g. 1866-te izkazati, jedva da bi tko bio ovako od Zagrebčanah mirno prošao, kao što se je to sbilo mirno g. 1870-te! To će reći: narod hervatski napreduje u političkoj zrelosti. — Čim su protivnici manje zaštitjeni bajoneti austrijanskimi, tim im narod smielije u oči gleda; odmakni od njih posvema te bajonete, pa će s bajoneti i njih nestati iz zemlje. To će reći: nije istina, da je hervatski narod s našimi Švabomani.

Toliko je neizopačene istine u dogodjajih dana 19. travnja 1870. — Što je preko toga, jest stranačka strast, koja nepita za istinu, no ocernjuje. Dodajemo još samo to, da dočim neznamo da je tko kaznjen za slavljenje Jelačićevo; za izzviždanje slaviteljah bude odredjena kazan! Prilakšalo doglasiteljem pri duši! — — — Toliko o pristranosti, ugodnoj našoj stranci; to zajedno dokaz magjaronštine njezine!.. Tudjinci u našoj zemlji kruh naš jedu, pa nam se jošte rugaju, koplju pod narodnimi našimi pràvi: a domaći sinovi, željni hleba i râda, potucaju se s ljubavi narodnje po tužnoj si zemlji! — — —

Kad bi „Vončinovci" naši pošteno s narodom mislili, oni bi se bili primirili usled dobljenoga 19. travnja nauka. Ali nemiruje kamarila, nesmiju mirovati ni njezine kreature. S toga oni nastaviše posao.

Bože mili, lahko ti je biti „rodoljubom“, i to vatrenim rodoljubom, kad si znadeš zaštitjena ledja otčinskimi bajoneti! — S tog udri oni psovati i napadati na uzrok poraza njihova, stranku pràva, iz vojničkoga Siska! No pravi se vješticah ples zametnuo, odpokle je tiskopis g. dra. Davida Starčevića krupnimi potezi nacertao sduhu naše austrijanštine. Pa ipak biaše g. Starčević samo na obrani spram nečuvene ogorčenosti nezasluženih radi Jelačićiade napadajah.

Kakovi je užasni utisak učinio u logoru mračnjakah tiskopis: „Slaviteljem Jelačića-bana“, jurve razpravismo u I. seči ovoga spisa.* — Rado jim verujemo; — jer obzirom na urečenu već odavna skupštinu od 17. svibnja 1870. po g. Mrazoviću, i njezin skrovni râd, grom iz vedra neba bio bi bonbon prema onomu pojavljenju! — Kad očekuješ sastanak od bar kakovih 300 gostih, a dodje ti jih ujedno sa Zagrebčani samo kakovih 70: utisak je lahko proračunati. Odbij sad tko od ove 70-rice Zagrebčane: pa će vidjeti koliko je bilo članovah iz ostale savkolike „trojednice cum partibus annexis“! — — A ipak su se skrajnji napori poduzimali — — — Opazuje se dakle, da se već razumniji stide javno priznavati se, „kao tobož rodoljubi“, uz mračna nàstojanja.

Što se sbilo u Maksimiru medju timi banketaši i vladom, to nespada na nas: to bo je zajednički austro-ugarski interesse, kojega sad naši Gesammtinteresiste dostojno kapitaliziraju! — —

Ali nas zato većma zanima obstojnost ta, da se je usled rovarenja naših Austrijanacah, imenito i njihova jurjevačkoga sastanka, med nje i stranku pràva postavila vlada, da se, kako bilo oglašeno, preprieče izgredi na dan 20. svibnja, godišnjicu smerti Jelačićeve, obzirom na dogodjaj od 19-ti travnja.

Mi neznamo, što su naumili bili Vončinovci počiniti za slučaj, da su imali slobodnije ruke; — no mi znamo, da se stranka pràva nebi bila udaljila iz polja ustavno dozvoljena očitovanja negodovanja svojega prema slučajnom kakovom izazivu na Harmici, a napadnuta po protivnicih radi uživanja svojega pràva, ona bi

* Ovdje primetjujemo, da na nečuvenu dotičnih sramotu pri tom se je spisu vlada mnogo liberalnijom pokazala, nego-li zagrebački — — tiskari!

Drakoničkim pritiskom Austrijanacah zagroženi i prestrašeni, obertnici ti naši jedva se već usudjuju tiskati spise polazeće od drugih stranakah, osim austrijske! — I to je unicum tiraničkoga moralnoga pritiska nečuvena ni nevidjena drugdje! .. To su prijatelji slobode; — tako oni znadu oprovergavati razloge protivnikah svojih!

Ali ta puerilna metoda nekoristi; jer je spis, preštampan drugdje, ipak u novih hiljadah svetlo ugledao, tè će kolovati po narodu bistreći umove. — Ali ste vi zato prikratili domaću obert! — —

bila napadaj za stalno uzbila. Za razterati pako, ne po vojsci ili po gradskoj straži, nego po narodu slavitelje Jelačića-bara, dovoljno bi bilo pročitati tomu narodu, na licu mesta, spis: „Slaviteljem Jelačića-bana!“ Tužni bo naš narod najbolje osietì u svoje vreme, i osvedočen je, da neimade u onome spisu ni jedne neistite rieči. — Imao bi on dakle razloga raztjerati one slavitelje.

No rečenim posredovanjem vlade oduzet biaše strankama ustavni temelj mogućnosti očitovanja stranačkih osvedočenjah: jer svako očitovanje bio bi naprosto izaziv c. kr. austrijske vojske, dualističke podpore. — S takovom pako nije obćenja stranci pràva; jer tuj začimlje posao naroda. Naša bo stranka, kao stranka, neće nikada dati povoda budi nepotrebitomu kervoločnomu prolivanju hervatske kervi po soldatčiji austrijanskoj — na kakovo prolivanje bude izazivan naš narod „rodoljubî“ godine 1842—5. —; budi da se nesmirljivi naši neprijatelji zloradno vesele i smiju nad prolivenom hervatskom kervi stranstvovanjem našim. Kad bi tko na to računao, verlo bi se prevario; jer i opet velimo: vremena „glupih“ Hervatah minula su za Austriju na uvjek!

Sve dakle, što se je moglo sbiti u Zagrebu u danih 19—21. svibnja o. g. i opet nespada na stranku pràva. I to je „gesammtinteresistički posao“; neka se i glede njega sporazume, kako najbolje znadu, naši Švabo- i Madjaromani.

Isto tako slabo si glave taremo, niti spada na nas kvalificirati čin c. kr. vojniětva, koje je usperkos naročito i svečano proglašene zabrane, po kr. vladi izdane, ipak demonstrativno kitilo austrijski spomenik. * — Odtud mi samo to zaključujemo,

* Neglededi na tu vičnću obstojnost sudjelovanja austrijskoga vojnićtva (a već smo u II. seči za razumne dokazali, što je deržati do „narodnosti“ c. kr. austrijske vojske; obstojnost, koju je već i ista teta „Zatočnikova“ u pravu svetlost u svoje vreme stavila), sudjelovanja, velimo, vojničtva austrijskoga s našimi Austrijanci pri slavljenju Jelačića-bana; — neglededi ni na to, što ti Austrijanci stranku pràva s madjaroni poistovjetuju: „Zatočnik“ je ipak shodnim deržao osramotiti se još i time, što svojoj družini pripovjeda: „da se je lahko stranci pràva perčiti, buduć da je zaštitjena austrijskimi bajoneti“! — Strast ljutosti nad razgaljenimi rovarskimi tajnami zavadja vas, eto, i preko pruge misleće bar i kombinirajuće strasti. To nije više ni vertoglavanje, to je bolno buncanje!

Zar, bolni, neopazujete da buncate, kadno činite zaštitjivati austrijanskimi bajoneti, koji vienčaju spomenik Jelačićev, onu stranku pràva, koja moralno taj spomenik ruši? — Zar vas već tako obuzela vrućića, da neprimetjujete, koli je smiešno denuncirati tu stranku, s njezina tobožnja šaranja s vašimi bajoneti (dosledno s Vami!!), onomu obćinstvu, koje je svojima očima gledalo kitjenje spomenika po c. kr. vojnicih? — Zar ste već tako zapeli umom, tè neuvidjate benavost prigovora, da bi mogli austrijski bajoneti štititi one,

a to jedino nas i zanima znati, da je i to pojavljenje jedna od plodonosnih blagodatih dualizma: vojnički ugled nàstoji prikratiti ugled civilne vlasti, mesto da stupaju ruku u ruku!.. To, pak kervavi prizori varaždinski, gdje su se branitelji dualizma malko odviš na uzko gerlili; dà, sve to, pak i rovarenja Austrijanacah naših, baca turobnu svetlost na današnju sliku Austro-Ungarije. Ako neće htjeti obe iz pororišta odstupiti, morati će prije kasnije bar jedna drugoj ustupiti. Pa što onda? — —

---

koji su zajedno, po vašem ocernjivanju, i pristaše tè plačenici madjaronski? — Jadni, kuda vami razum, kad čin'te zaštitjivati austrijanskom vojskom one, koji zabacuju vaše zajedničke interese s Austrijom, a pod jednim i vašu postavu gospodovanja ugarske krune nad hervatskom? — Napokon, vaša Wagneriada?..

Budite uvjereni, da vaš način neprijateljevanja može vami pribaviti povladiteljah još jedino medju dietcom, ne samo dobom, nego i umom takovom: jer razumni i pošteni ljudi, pa i bili osvedočenjem svojim Austrijanci, mogu takav postupak samo prezirati. Tim protivuslovećim si postupanjem vi obistinjujete samo hervatsku poslovicu: „U laži su kratke noge!"

Pazite, da se sgrada opačine vaše, utemeljena izključivo na lažih, jednoga jutra strašno na Vami neosveti! — Vi bo vašimi laži i potvorami, koje sipljete na stranku pravà, ipak nikoga za svoju austrijanštinu nepredobivate; nego slabiće umom samo razjarivate proti našoj stranci, kao tobož ne-rodoljubivoj, tè ti slabići misle, da rodoljubivo postupaju, što u vami vide „rodoljube", za koje misle da su daleko od austrijanštine! — — S toga znajte, da čim vam se jednom dielî stranke pràva taj temelj lažih podmakne: strovaliti će se jednoga jutra sva ta vaša sgrada, i sasuti će vas pod razvalinami svojimi.

Dokažite vi stranci pràva iz njezinih javnih dielah njezine tobožnje austro-ugarske težnje i smjer (s kojega bi ju imala dualistička vojska zaštitjivati) onako jasno, kao što to ona vami iz vaših javnih djelah dokazuje; pa ćete ju sigurnije smerviti nego-li lažmi i potvorami, koje djeluju samo na nepoštene, a za kratko samo i na glupake. — Mi šutimo ovdje o sukromnih nàstojanjih vaših u političke sverhe, koja već i ograničenija svetina griešnimi nazivlje, gledajući sva ta sterkivanja se po svoj Austriji, te gostbe, tu veličajnost itd. onih licah, za koja svet znade, da dok se nisu prodala tudjincu u sramotne protunarodne sverhe, borila su se svimi mogućimi nevoljami, a sada živu, da se ni bogatci nebi mogli š njimi naganjati! To nije potvora; to svatko svaki dan gleda, i čudi se tomu — — —

Neimade se tako stvar sa strankom pràva. Jer nju štite spram potištenosti vaše njezina javna, uvjek dosledna si djela, ne pako dualističko vojničtvo; a što se tiče sukromnih obstojnostih i râda političkoga članovah stranke pràva, i ovaj nas brani proti zloći protivnikah naših: jer kada oni misle najveć nas pred občinstvom obiediti, predbacuju nam siromaštvo naše („verkommene, desparate und ohne Vermögen Subjecten (vidi u I. česi)"; ali mi se tim siromaštvom dičimo, jer nas vi tim predbacivanjem najbolje opravdivate; mi bo volimo uz siromaštvo sačuvati poštenje svoje, nego-li uz bogatstvo biti vama ravni: vaše bo bogatstvo, izključuje naše blagostanje. — Jer da nam obraz podnosi davati svoje terbuhe na zakup, čini nam se, da bi se berzo vaši odmakli. Vami bo ravne može još tko samo „faute de mieux" kupovati! — — —

A to je ono, što silno opravdiva nazore stranke pràva. Sviet se sve to većma osvedočiva, da se svakim danom približuje pobjeda tih nazorah, tè da u tolikom komešanju, uzrujanosti i medjusobnom podkapanju ipak vriedi znati i poznati ono

VI

Što hoće, a česa neće hervatska stranka pràva?

Sve, što se u našoj domovini zanima sudbinom i sretnijom budućnosti našega naroda; to jest: sve što misli i razmišljava, sve to znade za pràvac, načela i sverhu politike stranke pràva u Hervatskoj. — Samo političko-umna zaostalost, ili hotimični protivnici sreće svojega naroda čine se da tu politiku neprevidjaju, ili ju nemogu previditi. Ove poslednje izliečiti će vrieme; oni pako pervi plaše se vremena, zato i vapaj njihov i jauk i ogorčenje i ocernjivanje stranke pràva!

U obće, stanovište tê stranke uviek bijaše, jest i ostaje: podpuna nezavisnost hervatske deržave, podpuna suverenost hervatskoga naroda unutar granicah deržavnoga pràva toga naroda, ujamčena medjunarodnimi nepovredivimi ugovori.*

To stanovište „stranke pràva" sveudilj je očito i nepomično; danas isto tako kao i na saboru god. 1861-ve. Niti je ijedne naše rieči, koja to neposvjedoči, niti je ijednoga našega čina, koj to nedokazà; ali niti je, uz to, i jednoga našega tverdjenja u tome smjeru, koje nebi mogla ta stranka napram kralja i naroda pràvno i historički, to jest legitimno (zakonno) na sve strani i dokazati.

To stanovište derži jedina „stranka pràva".

Tko goder nezastupa podpunoma to stanovište, ili zastupa protivno stanovište, taj nemože biti za nas, taj nemože biti s nami, taj mora biti proti nam, i mi moramo biti proti njemu. Istom onda, kada svako tudje skerbničtvo nad našim narodom podpunoma prestane, kada o svojoj sreći narod sàm bude odlučivao: onda tekar „stranka pràva" i može i mora biti solidarna sa eksekutivom volje naroda. Dok ta obstojnost nenastupi, podmetavati joj tudje stranačke ili vladine težnje, jest naprosto nepošteno djelo. — Mogu se stranke našom politikom u svoje sverhe kao sredstvom poslužiti; za naša se

* Pràva suverenosti narodne i deržavne, na tih ugovorih osnovana, kao i iz tih pràvah proizticuće običaje, povlastice i sloboštine naroda izvesti ćemo posebice.

ledja sakrivati; podmetavati se nami (što mi, u ostalom, nismo mogući preprečiti): ali, da bi jim mogli takovi maneveri u konačni povoljni uspjeh prileći: neka vide one; neka paze, da se samih sebe nevaraju!

Tê svoje nazore „stranka pràva" zastupa uvjek odrešito i javno. Mač njezin su: razlozi; štit njezin: poštenje i značaj. — Zviezda joj je predhodnica deviza: „Neplašiti se borbe; nežaliti strogi i radini život; shvatiti, kako valja, istinu onu, da ocernjivanje nije ako ne i nehotično poklonjenje se neprijateljah, koji se nas plaše; a preziranje blunah, da nam nesmeta."

Obećasmo gori više (u IV. seči), da ćemo i drugi jedan razlog navesti, zašto kolovodje austrijanštine hine ignorirati stranku pràva, zašto ju nàstoje ozloglasiti madjaronstvom?

Naravno je, da kada koja stranka ovako jasno izloži svoj program i označi si pràvac, da to logičnim redom stvarih uništuje svaku drugu, koja živi u oblacih, stoji tuj bez programa, pràvca i načelah; neusudjujući se artikulirati tajne svoje težnje. — A to su osobito naši Austrijanci, koji, bojeći se razviti svoju zastavu austrijanštine, misle sebe pokriti ocernjivanjem drugih!

Nadalje: kako priznati medju Hervati ma i bívstvovanje samo stranke, koja si je svjestna težnje svoje, težnje, horrendum dictu! nezavisnosti narodnje na sve strani? Pa kad je još ta Hervatska zemlja pogranična, k tomu primorska, susjedeća s nezavisnimi deržavami?! Morati priznati, da su se „die dummen Krobothen" uzdigli duhom svojim do tolike narodnje i političke samosviesti i ponosa!.. Ne, bratjo, ni satan se tako tamjana neplaši, kako se plaše naši protivnici takovoga priznanja, pa da ta stranka sbilja iz osam samo članovah sastojala! Idea bo je uzvišena, u historiji ukorenjena, politički moguća, u zakonitosti osnovana, k tomu prilepčiva. Indi dolie š njom; taji ju, ignoriraj, napadaj!

Otvoreniji dio protivnikah stranke pràva — a taj je i najodličniji — nesamo ju netaji, nego i odobrava načela njezina; no da se izpriča, što uz ta načela i nepristaje, imade za izgovor: „Nije jih moći ostvariti (realisirati)"; — ili: „Mi idemo s Austrijanci zato, da kad jednom ono postignemo, za čim ovi teže, primaknuti ćemo se time za korak bliže stranci pràva, pa će se onda laglje postići ono, što ona hoće."

Svatko, koj tako govori, dokazuje da je politički veoma plitkoum; ako mu nije taj izgovor samo krinka, da njome svoju nenarodnu težnju pred kratkoumnimi pokrije.

Prigovor pervi: Načela stranke pràva nije moći ostvariti: jest ništetan već i s toga, što si nije dosada nijedna protivna stranka dala truda, da takovu nespretnu postavu (thesu) i dokaže.

Jer stranka pràva tverdi: Ako je istina, da nije moći ostvariti njezina načela, onda je rodoljubiva dužnost takovo osvedočenje utemeljiti na kakove takove razloge, koji su cerpljeni budi iz nuternje sile naroda, budi iz obzira na Austro-Ungariju, budi iz gledišta politike europejske. — Ništa od svega toga nemogu naši protivnici dokazati; pače njih biju svi ti obziri: oni bo jim dokazuju, da neznadu ili da neće misliti; da su kukavice ili izdajice. — Jer:

Nuternja sila naroda može biti ili politička, ili materialna. — Politička snaga može opet biti ili nuternja, ili vanjska. Da vidimo sad, kako stojimo s te strani?

Nuternja snaga naroda zavisi jedino od volje naroda, koja volja mora htjeti, ako se neće robskom i bezumnom pred svietom izkazati, težiti svimi silami naroda k onomu cilju, za koi govori zdravi i nepokvareni čoveči razum i narodno poštenje, da je po narod i domovinu najkoristniji i najslavniji. — Tomu nije moći prigovoriti.

Sad: nitko nemože tajiti, da nebi bilo načelo podpune narodnje samosvojnosti i nezavisnosti preporučeno narodnim poštenjem i ponosom prema svakomu drugomu, zavisnost i podčinjenost zastupajućemu, stranačkomu načelu. Dakle verhovno načelo sve politike stranke pràva jest sveto, neoskvernjivo; — zato i jest ono označeno i posvetjeno našom ustavnostju devizom: „Sacrosanctae libertates nostrae"; po hervatski: „Presvete slobode naše"!

A razum čoveči mogao bi to načelo samo onda zabaciti, kad bi bilo absolutno nemoguće oživotvoriti samosvojnost i nezavisnost narodnju. Ali što takova uztverditi pogledom na Hervate, jest u svakom smislu nesmisao: jer ništa čovečega nije nemoguće, samo kad je volje čoveče k tomu.

Dakle to nije ako ne jadna „petitio principii" kad veliš: „Načela stranke pràva jesu krasna. ali, budući ih nije moći oživotvoriti, odbijmo jih."

Jer vi, koji tako govorite, dokažite prije da nije moći ta načela politički postići, pa onda jih osudjujte. Dokazati pako možete to samo tako, ako budete prije pokazali činom i voljom oživotvoriti rečena načela; to jest: ako uznastojite o tom, da se složnimi silami pokuša po celome narodu politički izvoje-

vati postignutje narodnih pravicah od onih, kojih je dužnost štovati jih, to jest, narodu jih povratiti.

Jesu-li oni prigovoritelji neizvedivosti načelah stranke pràva i jedan samo hip uvažili, kakova bi to strahovita politička snaga i sila bila, kad bi se svi Hervati u toj misli i težnji sdružili: Pokusimo bar svi složno, narodnjom voljom, zahtjevati od Austrije pràva naša; — poprimimo tomu zahtjevanju i odgovarajuće, uvredjena naroda dostojno deržanje; — uztrajmo u tom potrebovanju stalno: jer kako da to nečinimo, kad smo već dosada i onako svakoga drugoga biesa pokušivali, pače i za te razne pokušaje i narodne smo žertve doprinašali, povlačeći se na pogubnoj stazi po 20—30 godinah? — Dà, pokusimo bar to jednom i za svoje narodno dobro i čast, a mi nedvojimo, da se nebi pokazao golemi rezultat takovoga narodnjim ponosom, poštenjem i razumom preporučivanoga postupanja! — Tà i sveta nas vjera naša uči: „Pokušajte sve, a što je dobro, to deržte.“

No dok se na takovi narodnji pokus ni nemisli; — dok se protivnici politički neodvažuju na ništa, pače pire narodnu neslogu podlim serbežom, slovenštinom itd., na temelju lažih i vanjskih neprijateljskih spletkah, misleći kroz neslogu i razcepkanje naroda k sreći narodnjoj prispeti: jest, dok se tako postupa, goneći jedan pod Madjara, drugi pod Niemca, treći ćak pod Rusa kroz serbež; pa prigovarati, da je program stranke pràva neizvediv pogledom na nutarnju političku snagu naroda hervatskoga, smatrana spram sàma sebe: to je otrovni i nepošteni način sliepljenja sebe ili drugih. Ni vanjski neprijatelji naroda nebi mogli zlobnije postupati!.. S toga taj prigovor odbija s preziranjem svaki pošteni Hervat.

Da vidimo sada, kako se imade stvar s političkom snagom naroda obzirom na vanjsko uplivanje njegove sile; to jest, kako se imade stvar s političkim ugledom naroda; naime: da-li je razborita izgleda, da bi mogla složna volja Hervatah imponirati, u zahtjevanju narodnih pravah, onim vanjskim življem, na koje bi jim bilo djelovati? — Odgovor na ovo pitanje, još će većma razjasniti i prediduće istine.

Jer u tom obziru stranka pràva još je jača sa svojimi nazori: za nju bo vojuje sva historija, najstarija sve do najnovije. No pustimo tuj na stran drevnu našu povjest, koja nas uči, da smo i najstrašnije narode Europe, pače i njezine gospodare, složnom voljom naroda uspiešno od sebe odbijali, pače i zaharačivali jih i podjarmljivali. To svedoče Obri, Franki, Saraceni, Byzantinci, Bugari, Madjari, Italija i drugi. — Odlučnije je za našu stvar ono, što nam povjeda najnovija naša povjest;

što smo sami gledali svojima očima, kako imponira složna sila naroda našega tudjinstvu. — Dà, eto nam godine 1848-me, koju iz izkustva poznajemo.

Jedva polovina naroda austrijskih Hervatah; u izraživanju narodne svoje volje još posve neizkusnih; bez samosviesti narodne, k tomu i madjarizmom razdvojenih; šta više: od tê i takove polovine naroda cviet njegove snage kervareći u Italiji*: pa ipak i ta polovina naroda dokazala je pred začudjenim svietom, što je moguća učiniti složna volja Hervatah! — A tuj nije bilo za-velebitske bratje, koja su za onda upravo zazirala sdružiti se s nami, kervlju svojom; — Istra mertvi još san snivala; — planinski Hervati još ni čuli nisu rieč, da je hervatstvo njihova historička svetinja; — napokon, turski Hervati uzalud mole bana neka mesto preko Drave, udari preko Une, da sastavi i oslo-

* U zalud je narod od bana Jelačića zahtjevao, da pozove kući taj cviet naroda — do 90.000 junakah! — ; u zalud vape saborski poslanici u svojem otvorenom, na Vidov dan (15. lipnja 1848) krajišnikom u Italiju pisanom pismu, da se vrate kući, opisujuć jim biede naroda: i taj vapaj Jelačić i Beč nečuju! — — — A kako da šta postigne narod, koj je dosta nezreo za moći ova javno napisati: „... Madjari, ovi ljuti neprijatelji cara, carstva i naroda našega, premamili su dobroga.. cara našega... pa im car poklonio junačku Krajinu našu .."; koj opet dalje cvili; „da su Madjari i Niemci caru svezali ruke.." A neglededći na tu „premamu", i „zadatu Madjarim rieč", i „varanje" i „vezanje rukuh" caru (sve se to u pismu napominje!): ipak politički cviet naroda (saboraši) piše vojujućemu cvietu naroda, neka ovaj od ovako priredjenoga cara „izprosi (sic!), da on pušća barem vas iz Italie, da možemo mi zajedno s vami... najprije osvetiti cara našega, kojega njekoliko Madjarah i Švaburiah prevari (sic).." Dakle onaj car, kojega derže tobož Madjari i Niemci u škripcu, da taj car pušća cviet hervatskih krajišnikah iz Italije, da mogu gnjesti Madjare i Niemce: to je više nego narodno kretinstvo, takove molbe upravljati!... A kad bi ipak dozvoljom Madjarah car odpustio bio iz Italie krajišnike, i oni bi ga „osvetili" od tih istih Madjarah, kakova bi tada bila zadaća i uzdarje Hervatah? Eto jim označene zadaće: „.. pa onda, kada to učinismo (t. j. osvetismo cara), neka nas opet šilja od kuće kako mu volja, mi ćemo ga rado sliediti makar bilo i preko svieta." To će reći: učiniv robsku svoju dužnost, tê uništiv tudju slobodu, mesto bar zahtievati svoju, eto junakah pripravnih gušiti na korist Niemacah cieo sviet! A na početku te krasne poslanice ipak saboraši jadikuju, kako nepravedno krajišnici robe i pustoše Italiju, koja da jim nije ništa zla učinila! — — —

Nezreo taj puk, koj se u poslanici podpisuje: „Krajišnici, Hervati, Slavonci, Sriemčani, Bačvani"; puk dakle, koj ni sám nezna, što je, koje-li je narodnosti i kervi; zar je čudo, da nezna ako ne samo za „cara i carstvo austrijsko"? da se za ovo samo brine? da za sebe ni nepita, ako ne na koliko mu baš nad glavom gori? da on može u djetinskoj naivnosti verovati, da je moći „premamiti i prevariti dobroga cara, da ovoga ili onoga komu pokloni"? — — Ali da se nàstoji tu istu igru i g. 1870. s tim istim narodom, po istih tergovcih i u istih obstojnostih opetovati: to je uvreda, koju će taj pregledavši i prenuvši se narod pedepsati!

bodi savkoliko pleme hervatsko! — Pa ipak je ona volja, onako prikratjenih Hervatah, toli ogromna upliva i ugleda bila, da je Ljudevit Košut, koj je u pervih svojih govorih oholo tajio isto bivstvo Hervatah, u zadnjem, kolovoza mjeseca deržanom saborskom govoru, nudio je već Hervatom istu narodnu i deržavnu suverenost, samo da nediramo kroz onaj nesretni serbež u Ungariju!.. Ali Jelačić je odbio suverenstvo Hervatske pod Habsburgi, tè pokrenù preko Drave, da nam izvojuje austrijanski Bachizam! — — —

Nepriečite dakle izražaj složne volje Hervatah u austro-ugarske sverhe, a na štetu pobjede načelah stranke pràva, to jest naroda hervatskoga, izgovorom zlobnim ili kretinskim neizvedivosti programa tê stranke: pa ćete viditi političku snagu, koju će i godine 1870. ta složna volja naša za sobom povući! To će reći: nemojte viditi slaboću naroda u opačini svojoj!! -- — Indi stranka pràva ne samo razlogom odbija taj prigovor neizvedivosti, dok protivnici bar pokusom i nedokažu nepraktičnost politike naše: nego mi možemo pokazati pobjedonosno i na praksu, koja dokazuje, da je složna volja Hervatah nepobjediva i proti sdruženim Niemcem i Madjarom, čim se jednom ona javno očituje.

Eh, kad bi bar oni htjeli odvažno pristati uz načela stranke pràva, koji se izgovaraju neizvedivostju oniuh: vidili bi čudo; jer već sàma većina misaonih u narodu glasovah bila bi dovoljna da politički smervi i nutrnje i vanjske protivnike narodnje sreće naše.

A kako stojimo s materialnom snagom naroda? — Odgovor i na ovo pitanje, bolje će još razjasniti dva prediduća.

Narod ne samo naoružan od Varadina do Bojane, nego od Varadina do verh Velebića i vojnički u masi izvježban; obstojnost, koju nemože za sebe navesti nijedan drugi narod Europe; — narod s junačtva svojega čuven po svem svietu, žalibog dosada u tudje samo sverhe: taj narod da si nebi znao pribaviti počitanje političko svoje složne volje? Idite, nebuncajte!.. Pa kad još vidimo, da se je i dalmatinsko hervatstvo osvestilo, tè uvriedjeno pita sdruženje s ovostranom si bratjom; — kad se i Istra već kreće i bûdi; — kad već i istočne vjere kaputaši začimlju stresati sa sebe sramotu serbeža; — kad se već i medju Planinci pojavljuju duhovi, shvatjujući i istinitost i važnost političku svoje hervaštine; — kad je divna Slavonija odahnula hervatstvom; to jest: kad vidimo, da se jedinstvo narodnosti naše zmožnostju Providnosti učverstjuje: da nebi bila volja Hervatah uvažena? — — —

A po komu, i proti komu da nebude uvažena? — Zar valjda proti složnih vanjskih silah? Eto jim tê sloge: Austrija dualizmom oslabljena, jer Madjari teže k podpunoj slobodi, Austrijanci jih pako nàstoje lišiti i one, koju su si nagodbom god. 1867. pribavili. A i jadna jim sloboda, koje se danas uživaju!.. Viečnja to pogibelj, neizvjestnost i gospodovanje pod uvjetom, da drugi nad njima gospoduje; što je gotova klica narodne jim smerti! — — K tomu Cislajtanija razdieljena u tri neprijateljska logora; — Ungarija ima svoje kervne neprijatelje, kojih se napokon neće moći osloboditi, van priznanjem suverenstva hervatskoga naroda: jer mi Hervati neimamo interese, niti je pošteno da se mešamo u poslove Ungarije, čim je ova prema nami pravedna, a neruši ju politika europejska, pred kojom se, dakako, i mi moramo pokloniti. — Napokon, Austro-Ungarija imade i kao cielost svoje kamo-li pogibeljnije neprijatelje, jer zmožnije od sebe, a stalnoga prijatelja nijednoga; k tomu vjeresije medjunarodnje nikakove, dugovah pako, kako razmjerno nijedna druga deržava; a osim toga osiromašeno već sve.

Pa da si nebi mogli Hervati u tih obstojnostih izposlovati počitanje političko svoje narodnje volje? Absurd! — A tko bi mislio, da bi se mogla Austrija i Ungarija urotiti proti toj narodnoj volji u zajednički ràd: vara sebe i druge. Madjari bo su odviš politički zreo narod, nego da nebi uvidjeli gorki plod, kad bi Austrija njihovom pomoći uzbila zahtjeve Hervatah. Mi bo nimamo nikakova posla s Madjari, nego s Austrijom, koja nas je prodala njimi, i derži nas silom svojom, njemačkom, pod njihovim gospodstvom. Pobjedu Austrije nad Hervati skupo bi platili Madjari: jer onda bi vidjeli, što bi jim bila Austrija, što Hervati, ovako u narodni život uvredjeni njihovim pandurskim gospodarenjem!

Medjutim, političku i materialnu snagu hervatskoga naroda priznavaju najbolje i naši Austrijanci, kadno vape: „Jošte živi hervatski narod!“ tè smielo pokazuju na obstojnost, da neimade danas u Italiji krajišnikah! Ili bi mi samo bili za Austriju jaki i zmožni, za sebe ne? — — — No jakost naroda najbolje je opisao oružju i vojničtvu viešti pjesnik naš u liepom umotvoru: „Kraljević Marko“, kojeg bi morao svaki Hervat na izust naučiti!

Time smo u savezu mislih i politike dokazali, da ima naš narod dovoljne snage da si pribavi počitanje, i da oživotvori načela stranke pràva ne samo obzirom na svoju nuternju i vanjsku političku silu, nego i materialnu; — zatim i iz gledišta politike i snage austro-ugarske: samo ako on hoće uvažiti te sile svoje!

Preostaje još obće-europejska politika. — A da i ova prija izvedenju programa stranke pràva, to smo mi nepobitno dokazali u naših spisih, imenito i medju ostalim u „Hervatu“ (svezku II.), u članku: „Istočno pitanje razmatrano s hervatskoga stanovišta“; zatim u „Hervatskoj“ (svezku II.), članku: „Stogodišnjica Napoleona I.“ Neka pokusi tko protivno dokazati, a mi mu nećemo ostati odgovora dužni! — A da europejska politička važnost vojuje za onaj narod, koj se pruža od Soče do Bojane uz Adriatik, a drugom se nogom upró u Dunav: mogao bi to samo mahnitac zatajiti.

Dakle je absurdan prigovor neizvedivosti načelah i programa stranke pràva. — A da se može odkriti, gdje leži ključ tomu nesmislu političkomu, dobro bude ovdje ovo napomenuti:

Dok nas je gnjeo za Bachovanja Niemac neposredno, bili smo svi Hervati — osim Bachovih husarah, t. j. činovnikah njegovih — jedne volje, jednoga duha osloboditi se austrijanskoga gospostva. Samo je jedan udar, od premnogih drugih gori navedenih, zahvatio silnike, pa eto nas uz našu složnu volju oslobodjenih! Ali za čudo: čim je propadajući lukavi Niemac povjerio izveršivanje svojega gospostva nad nami „hervatskim rodoljubom“ (Schmerlingiada!): eto nestalo i meržnje proti Niemcu i Austriji; i one složne volje osloboditi se njemačkoga gospostva; nestade i hervatskih rodoljubah, ali zato se pomolio prigovor: Nije moći izvesti program nezavisnosti hervatskoga naroda: dakle hajd pod Austriju! — Indi je rodoljubje za Bachovanja sastojalo se u francezkoj poslovici: „Ote-toi que je m'y mette!“ Po hervatski: „Nosi se Švabo, da ja tvoje mesto na tvoju korist preuzmem!“ — — —

Ali još je absurdniji, kad bi bilo moguće, onaj drugi preizvedeni prigovor, naime tverdjenje ono: „Da stupajući tko s politikom naših Austrijanacah, da se on time približuje izvedenju programa stranke pràva.“

Baš protivno je istina. — Stranka je pràva nepobitnimi razlozi iz javnih i sukromnih djelah naših Strossmayerovacah dokazala, da jim je glavna i izključiva politička sverha djelovanja ta: „Hervatsku spraviti u parlamentarno jedinstvo s drugimi narodi Austrije, amo razumjevajući i Madjare, i turske Hervate med Unom i Timokom živuće, čim im to bude moguće postići.“ To je poslednja linija, to alfa i omega njihova nàstojanja; to je onaj „ein einiges, grosses Oesterreich!“

Ali svatko razuman uvidja, da to nastojanje izključuje načelno i na uvjek pobjedu politike stranke pràva; da prispjeti u onaj Eldorado austrijski, znači staviti ponor med sebe i stranku

pràva. Ta bo austrijska politika izključuje a priori nezavisnost, slobodu, ustavnost i političku, dosledno i plemennu narodnost Hervatah. Tko bi još snivao u takovoj Austriji o zakonitom izvedenju programa stranke pràva, dala bi ga ta Austrija obesiti. — Tko to neuvidja, neka ide korun saditi; taj bo o politici nezna ni a, jedva ako osieća da živi!

Neimade dakle poštena i rodoljubiva izgovora nehtjeti ili nemoći pristati uz ona načela, koja brani stranka pràva, i koja su u istinu zahtjev naroda i zdrava razuma.

Ali ima zato ta stranka valjane i već izkazane razloge kriepko suzbiti od sebe i od naroda sve ono, što ona neće ni nemože odobriti, budi što joj protivnici preporučuju kao po narod spasonosno, a protivi se njezinim načelom; budi što joj oni predbacuju, a neimade ništa obćenita s njezinimi načeli. Jedno i drugo se čini u sverhu, da ju pred javnostju ocerne ili osvade.

Tako n. pr. nije istina, da je politika stranke pràva neprijateljna dynastiji; da podkapa prestolje; da ruši ugled i vlast vladarsku i deržave mu.

Dao Bog, tè postigla dynastia naša zakonitim i pravednim načinom sve nekadanje svoje posjede, mi ćemo se tomu radovati od serdca; ali stranka pràva nemože, niti će ikada odobriti, da bude jedna polovina našega suverenstva (kruna) zato u Europi moćna ì slavna, za-da kroza-to postane druga polovina suverenstva (narod) onom pervom potamnjena, zasužnjena; — da jakost jednoga faktora, bude slaboća drugoga.

Narod bo hervatski nije medjunarodnimi ugovori vezan na ništa drugo, van na savjestno izpunjivanje tih ugovorah, koji odredjuju s jedne (njegove) strani: vjernost prema kruni i dynastiji; s druge pako strani (krune): vjernost i nedotaknutost pràvah naroda i deržave hervatske. — To je tako neoboriva istina, da se je medjunarodnim ugovorom utemeljitelj kraljevske vlasti iz kuće Habsburgah na prestolju hervatskom, Ferdinando I., za sebe ì za svoje naslednike obvezao tako sveto i savestno obderžavati pràva naša, da se nije ustručavao uvjetovati: „. . nec aliquid contra ea (iura, libertates, decreta itd. Regni) vel eorum aliqua ullo unquam tempore attentaturos sive per nos aut interpositas personas (to izključuje i mogućnost bezkaznjene domaće izdaje pràvah!) quavis via, occasione vel modo..“ Svečanije nije se mogao naš narod pràvno ograditi proti ma čijoj i kojoj mu bilo drago zlovolji! — Sankcija Pragmatička samo potverdjuje ne manje svečano tu ogradu.

Nadalje: Nije istina, da je politika stranke pràva neprijatelj Austriji. — Razširila se ona, volja ju, i ako to može zakonito i pravedno, ma i verh sve Germanije; bila ona jaka i zmožna, to nesmeta našoj politici. — Ali što mi niti možemo, niti hoćemo povladiti, jest to: da Austrija, bila jaka ili slaba, gazi deržavna pràva hervatskoga naroda. Politika naša zahtjeva, da Hervati žive deržavno ne u ili pod Austrijom, nego uz Austriju: car austrijski i kralj hervatski da su ravnopravni; da bude Austrija nami, a mi njojzi štit proti tretjim, neprijateljim; ali da se ta medjusobna zaštita onako izveršiva, kako to doliči nezavisnimi deržavami: Ti pan, ja pan!.. Sabor deržavni Hervatah, a ne kakovi zajednički austrijski rajhsrati, senati, delegacije, parlamenti itd. da rešivaju nad kervlju i novcem našim; — da se riešiva izključivo voljom naroda hervatskoga: da-li je pravedno, i da-li nam je koristno Austriju u ovom ili onom pitanju hervatskom kervlju i novcem podupreti i pomoći? pa ako dà, koliko bi se imalo u tu sverhu narodnoga novca i kervi dopitati?

To izvadjanje tako je legitimno i ugovorima shodno, da ga je i kralj Franjo II., koj je pervi uveo naslov „cara austrijskoga“, svečanim diplomatičkim aktom potverdio, izuzev izpod vlasti cara i carstva toga sva deržavna pràva, indi i suverenstvo naroda i deržave hervatske.

Isto tako: Nije istina, da je politika stranke pràva neprijatelj Ungarije. — Bog i ovoj blagoslovio sreću, zmožnost i blagostanje: ali osim zajedničkoga kralja Ungarije, — kojega smo si svojom Sankcijom Pragmatičkom posvojili, da nad Hervatskom vlada kao kralj hervatski a ne ugarski, tè dok bude sjedio na prestolju ugarskom kralj iz kuće Habsburgah, no sa sielom u neutralnom gradu Beču, — hoćemo da svaka druga sveza ili vez, osim saveza kervi i serdacah, t. j. saveza na obću obranu, osobito pako proti viečnim Austrije spletkam sklopljenoga, na vazda prestane; za-da se upravo time jednom na uvjek temelj spletkaranjim bečkim podmakne. – Hoćemo dakle da budemo slobodni i nezavisni isto tako napram Ungarije kao i napram Austrije.

To je tako sveto i istinito zahtjevanje, da kad je pervi kralj naš ženske kervi, Marija Terezija, preuzev po smerti otca svojega, a kralja našega Karola III., vladanje nad kraljestvom hervatskim, prijaviv taj dogadjaj hervatskomu saboru, pozivao se je glede pràvah vladarskih — uplivom Madjarah — jedino na ustanove ugarske Pragmatičke Sankcije, to jest na čl. 1. i 2. 1723. godine: tad je toga kralja hervatski narod, zakonito zastupan, odmah pri pervom koraku uputio: da se, doduše, Hervati „siećaju“ rečenoga članka ugarskoga sabora, ali se i ogradiše proti

njemu, sietiv ovako Mariju Tereziju: „..verum etiam.. in defensione et conservatione sui Regnique istius Regiam invigilantiam, in Juribus item et immunitatibus suis protegendis conservandis... venerabundis animis volventes, primique aliunde, pro tenore Articuli VII. Congregationis Zagrabiae Anni 1712.. celebratae Jus et Successionem Augustissimi faeminei sexus Austriaci acceptantes et agnoscentes..“ To će reći: ne članak 1. i 2: 1723. ugarskoga sabora, nego čl. 7: 1712. hervatskoga sabora nas veže, a onaj pervi samo na toliko, na koliko nevredja ovoga zadnjega duh i pràvac. Zato i pozivlju Hervati M. Tereziju na obderžavanje narodnih i deržavnih hervatskih pravicah, ugovorom ujamčenih!

U tom okviru dakle mi pružamo Madjarom ruku i serdce, te jim rado ovdje priznavamo, da smo dosada izvojevali proti Austriji, njihovom pripomoći, dva ogromna izhodišta bolje budućnosti: Pervo jest, da već nije zemlja naša zakovana uz Austriju, da već Hervatska neleži u Austriji; — drugo jest, da smo se oslobodili dioničtva na strašnom austrijanskom dugu, pod teret kojega su nas Austrijanci naši kletom rukom svojimi adresami g. 1865—7. nemilice turnuli... Da već nikada više nedojdemo pod rečena dva austrijska prokletstva: biti ćemo Madjarom pomoćnici na život i smert; — ali da nam nebude domovina ni zemljištem ni prikerpinom „Ungarije“, tè da neplačamo utaman ni „kamate“ austrijskoga duga: zato se je brinuti politici stranke pràva.

Obzirom na pomenuta dva izvojevana izhodišta u družtvu s Madjari: odgovaramo mi ovdje Austrijancem našim na njihov glavni prigovor i tužbu, kojom se dižu proti stranci pràva, koju ovako formuliraju:

„Vi samo nas bijete, na nas samo navaljujete u vaših političkih borbah; dočim Madjarone i njihovu madjarsku politiku štedite. To pako nije ni pravedno, ni rodoljubivo.“ — Na ovaj vam prigovor i tužbu odgovaramo ovako:

Koreći i progoneći mi vaše zlo, koje počiniste i počinjavate na korist madjarštine, tè oprovergavajući vas u tom pitanju, mi time zajedno korimo, progonimo i oprovergavamo i madjarone: rušeći bo vaš temelj gospodovanja krune ugarske nad hervatskom; tim samim činom porušismo i sgradu, koju sagradiše unionisti na tom vašem temelju. Scienimo, da bi to i detca razumjela. — K tomu vi tako zasedoste za vrat unionistom kruhoborstvom vašim, da napadati jih i od naše strani, bilo bi nesmišljeno, jer mi ne kruhoborimo; osobnostmi se nebavimo. Naša je borba, borba načelah. — To jedno.

Ali da mi i najmanje nediramo u madjarone, vi još nebi imali pràva s toga se na nas tužiti, što samo vas progonimo, kad bi iskreno narodu dobro željeli. Evo zašto:

Madjarsko gospostvo, znajte, bude u najgorem slučaju samo tako dugo nad nami vladalo, dok se to bude svidjelo Austriji, koja ga poderžava; ali austrijsko će gospostvo nad Hervati tako dugo potrajati, dok se to bude svidilo Hervatom. Ako to razumiete (a iz ove VI. seče mogli ste se nešto naučiti), onda znajte i pojmite, zašto mi odlično i prije svega po vami i po politici vašoj udaramo. — Austrijske sluge i poderžatelji, kó što jeste, prijatelji ste, kao takovi, viečnoga robstva naroda našega u prilog Austrije. A kao takovi zaslužujete vatru našu. — — Nasuprot: razboritiji i iskreni unioniste uvidjaju sve te istine; radje nego postati na novo robovim Austrije, oni se spremaju proći u logor stranke pràva, u logor čisto hervatski. A zato jih mi kao mnogo manje krivce, dosledno veće prijatelje naroda od vas, više učimo, nego-li napadamo. — Nadamo se, da ćete taj odgovor razumjeti.

U savezu s tim, ako mi i prigovaramo, bolje: ustavno opominjamo sadanju vladu, to ipak uvjek činimo štedeći načelo „dužna počitanja“ svakoj, dà i faktičnim takodjer vlastim: upravo da se time spasi načelo „ugleda vladavine“ u obće; — načelo, na koje se, žalibog, neobaziraju naši Austrijanci: neopaziv, da time podkapaju i vlastitu budućnost, ako se je misle ikada na nesreću naroda dočepati kroz vladu.

Ovo sve, pak uporavljivanje nepoštenih sredstvah, kojimi se služe protivnici da svoju nečistu sverhu postignu; sredstvah, kojimi se u narodu, osobito u mladosti, ubija i poslednja iskra čuvstvah morâla, religije i svake plemenitije težnje: dà, to sve mi preziremo; to bo nespada u program stranke pràva, koja, za postići svoje sverhe, stupa ravnim putem, otvorenim obrazom vojuje. S toga se ona neplaši ni klevetah, ni ocernjivanjah, ni napadajah, ni smertonosnih grožnjah, niti ruke-ubojice, niti smerti iste: jer izdahnuli sutra svi članovi njezini, to bi ipak iz groba njihova nikla sloboda i nezavisnost hervatskoga naroda; jer su ta čuvstva ukorenjena u samom tom narodu; jer su ona utemeljena u politici europejskoj.

U Zagrebu, dana 8. lipnja 1870.

Evgenij Kvaternik.

Slovi Karla Albrechta.

